Η πρώτη, στην ιστορία, επιστημονική μελέτη του ψυχικού φαινομένου «Μπούλινγκ» - Μετάφραση: «Πειράγματα και Μπούλινγκ» («Teasing and Bullying»). Από τον Frederic L. Burk. Στο: «The Pedagogical Seminary», τεύχος 4:3, σελ. 336-371, 1897

Μετάφραση - Επιμέλεια – Σχολιασμός κειμένου: Ελένη Κουμίδη

Πηγή: Frederic L. Burk (1897) Teasing and Bullying, The Pedagogical Seminary, 4:3, 336-371, DOI:10.1080/08919402.1897.10534145
http://dx.doi.org/10.1080/08919402.1897.10534145

Σχολιασμός: Ο **Frederic Lister Burk (1862 – 1924)** ήταν Καναδός παιδαγωγός, θεωρητικός της εκπαίδευσης, επόπτης εκπαίδευσης, αναμορφωτής εκπαίδευσης, πρύτανης Πανεπιστημίου και δημοσιογράφος. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πρώτη, ιστορικά, επίσημη επιστημονική μελέτη, για το **ψυχικό φαινόμενο του μπούλινγκ**. Η μελέτη αυτή συνιστά μια προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις σε ψυχολογικά ερωτήματα που αφορούν την **επιθετικότητα στην παιδική ηλικία**. Ερωτήματα δηλαδή που μελετώνται μέχρι και σήμερα αναδεικνύοντας έτσι και την ιστορική σημασία αυτής της μελέτης.

Συγκεκριμένα, παραθέτοντας λίγα λόγια του συγγραφέα, το κύριο ερώτημα της μελέτης σχετίζεται με την **ψυχική πηγή της παιδικής επιθετικότητας**: *«Γιατί την μία στιγμή ο Μ. είναι ένας εγωιστής σε έναν κόσμο ατομικισμού, ενθουσιώδης με τη δυστυχία που προκαλεί σε κάποιον άλλον και την επόμενη στιγμή είναι ένα συμπαθητικό μέλος μιας αλτρουιστικής κοινωνίας; Είναι αυτές πράξεις μιας συνεχούς και ομοιογενούς συνείδησης ή θα πρέπει να θεωρηθούν ως ξεχωριστές αντιδράσεις από θραύσματα της συνείδησης - θραύσματα το καθένα με ξεχωριστή φυλογενετική προέλευση και ανάπτυξη;».* Ο Burk μελετώντας την ψυχολογική επιστήμη απαντά σε αυτό το ερώτημα με την **θεωρητική υπόθεση της παρόρμησης**: *«Η παρόρμηση φαίνεται να είναι το κομμάτι μιας αλυσίδας ενεργειών, το αιτιώδες μέρος της οποίας έχει χαθεί ή τουλάχιστον δεν εμφανίζεται ξεκάθαρα πάνω από το κατώφλι της συνείδησης».* Πάνω σε αυτό το σημείο λοιπόν, ο συγγραφέας τονίζει τις ***«αποσπασματικές εγωιστικές παρορμήσεις»***, όπως αναφέρει, σημείο σημαντικό που αναδεικνύει την **υποκειμενική οπτική του παιδιού**: *«Δεν είναι άραγε πολύ πιο πιθανόν οι εγωιστικές σκέψεις και οι παρορμήσεις που πηγάζουν από αυτές να είναι αυτά τα μόνα που θα μπορούσαν να τραβήξουν την προσοχή; Έχουμε εδώ μια επανάληψη της αρχής της αποσπασματικής προσοχής. Το παιδί βλέπει την μία πλευρά, την δική του».*

Ο Burk λοιπόν, υπογραμμίζοντας τον **αποσπασματικό χαρακτήρα της παιδικής σκέψης**, αναδεικνύει την **συγκρότηση του ανθρώπινου ψυχισμού**, ότι δηλαδή ο άνθρωπος έχει και εκφράζει τόσο **συναισθήματα αγάπης** (αλτρουισμού) όσο και **μίσους** (εγωισμού): *«Τα ίχνη των συναισθημάτων του θυμού, του μίσους ή της εκδίκησης έχουν εξαφανισθεί εντελώς ή, όπως θα λέγαμε, έχουν αποσπαστεί από την αλυσίδα και στην θέση τους έχει συνδεθεί η κοινωνική παρόρμηση του παιχνιδιού. Είναι πιθανόν ότι, η παρόρμηση του παιχνιδιού να υπήρχε στην προηγούμενη κατάσταση, αλλά να ήταν κρυμμένη από την κυριαρχία της εγωιστικής δράσης. Αυτή είναι μια ακόμη απεικόνιση του αποσπασματικού χαρακτήρα της παιδικής σκέψης, η οποία συχνά μας οδηγεί στο να συγχέουμε τον έναν μόνο κρίκο με μια ολόκληρη αλυσίδα και καθιστά δυνατό το να υπάρχουν εγωιστικά συναισθήματα δίπλα-δίπλα με θερμά κοινωνικά συναισθήματα και στο ίδιο άτομο».* Εξίσου σημαντικά τα εξής λόγια: *«Είναι σαν το εγωιστικό και αντιπαθητικό ένστικτο να λειτουργεί ως δύναμη που μετατρέπει μια εντολή αρνητικής μορφής σε καταφατική μορφή, ώστε η εντολή: 'Μην το κάνεις αυτό' να μετατρέπεται μέσω μιας προδιατεθειμένης παρόρμησης ανταγωνισμού σε: 'Κάνε αυτό'. Παρ' όλα αυτά, επειδή αυτή η παρόρμηση είναι ένα σπασμένο θραύσμα στα συντρίμμια της*

ζωικής φύσης, η παρουσία της δεν αποκλείει την ύπαρξη άλλων παρορμήσεων μιας αντιφατικής αρχής. Το παιδί μπορεί ταυτόχρονα να είναι στοργικό και όμως, σε τυχαίες διεγέρσεις παλαιών παρορμητικών καναλιών, να δίνει τόνο και σε ασύμφωνες νότες».

Η επιθετικότητα λοιπόν, μέσω των παρορμήσεων, είναι μέρος της ψυχικής πραγματικότητας του ανθρώπου και η λύση σε αυτήν δεν μπορεί να αφορά την εξ ολοκλήρου εξαφάνισή της αλλά αφορά την υγιέστερη ψυχικά διαχείρισή της. Ειδικότερα, η ψυχικά υγιής **έκφραση του συναισθήματος** μπορεί να οδηγήσει σε λύση πέραν της άκρατης επιθετικότητας, όπως το **παιχνίδι** και η **σωματική άσκηση**: *«Υπό αυτή την άποψη, τα παιχνίδια της παιδικής ηλικίας θεωρούνται δικλείδες ασφαλείας για την αποτροπή της καταστολής και της εσωτερικής ανάπτυξης σε μορφές που αργότερα θα ξεσπάσουν σε πράξεις εγκληματικού πάθους»*. Επιπλέον, *«Μια […] εναλλακτική λύση, στενά συνδεδεμένη με την προηγούμενη, θα έδινε προσοχή με ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στις σωματικές ασκήσεις, που περιλαμβάνουν αυτές τις κινήσεις που αναφέρονται. Αν αυτές οι κινήσεις είναι τα αποσπασματικά βασικά στοιχεία παρελθοντικών μαχών, αιχμαλωσίας και θανατώσεων θηραμάτων και εχθρών, τότε είναι σαφώς οι αρχαιότερες μορφές σωματικής άσκησης, από και για τις οποίες ο οργανισμός αναπτύχθηκε και έχει γίνει αυτό που ήταν και είναι».*

Τέλος, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι αυτή η μελέτη, η οποία διεξήχθη το 1897, δηλαδή έναν αιώνα περίπου πριν, αναδεικνύει την **ψυχική διαχρονικότητα τόσο της ανθρώπινης επιθετικότητας όσο και του μπούλινγκ**. Το μπούλινγκ λοιπόν υπήρχε, υπάρχει και θα υπάρχει εντός της ψυχικής μας πραγματικότητας. Οι διαφορές μπορεί να προκύπτουν σε κάθε εποχή σχετικά με το είδος της επιθετικότητας αλλά και το πώς απαντά το κοινωνικό περιβάλλον στην εκάστοτε εποχή απέναντι σε κάθε είδους επιθετικότητα. Το σημαντικό λοιπόν είναι να εφευρίσκουμε σε κάθε εποχή την ψυχική και κοινωνική λύση για αυτό το φαινόμενο που αγγίζει την παιδική ηλικία τόσο εντός όσο και εκτός σχολικού περιβάλλοντος.

Ας σημειωθεί ότι, τα κείμενα δεν συνιστούν ούτε ιατρικές οδηγίες ούτε βεβαίως ενδείκνυνται όσα περιγράφονται για εφαρμογή αλλά αφορούν οδηγίες και συνταγές των προηγούμενων αιώνων.

Πειράγματα και Μπούλινγκ

Από τον Frederic L. Burk, Clark University

Τα δεδομένα για αυτή την μελέτη έχουν συλλεχθεί από απαντήσεις σε ένα ερωτηματολόγιο που εκδόθηκε από τον Πρόεδρο Hall το 1885, ως ακολούθως:

1. *Πειράγματα*. Δώστε και άλλους όρους, όπως τρομοκρατώ, βασανίζω, προκαλώ, τσιμπώ, εκνευρίζω, ανησυχώ. Περιγράψτε λεπτομερώς περιπτώσεις παιδιών που κοροϊδεύουν άλλους, από την μικρότερη κατεργαριά μέχρι τα χειρότερα χλευαστικά αστεία· περιπτώσεις παιδιών που διακωμωδούν την ανυπακοή παιχνιδιάρικα για να ενοχλήσουν τους γονείς· χρόνια συνήθεια και πάθος για κοροϊδία. Τι ακριβώς γίνεται, πώς εκφράζεται η χαρά από την μεριά του θύτη[1] και πως η ενόχληση από την μεριά του θύματος και ποιο είναι το αποτέλεσμα, αν συνεχίζεται για πολύ καιρό, εξίσου και στους δύο. Γίνεται ποτέ για να δοκιμαστεί η ιδιοσυγκρασία ή το σημείο - κλάματος των άλλων που τάχα ήταν άγνωστοι μέχρι να τους πειράξουν;

[1] Στο κείμενο η λέξη «tormentor»: η επιλογή μετάφρασης σε «θύτη» έγινε έτσι ώστε να τονίζεται η διάκριση μεταξύ θύτη – θύματος που επικρατεί στην σύγχρονη ορολογία (Σ.τ.Μ.).

Εγείρεται από ελαττώματα σώματος ή ψυχής; Πότε σε κάποια παιδιά αρέσει να βασανίζονται από άλλους; Γενικά σκανταλιές. Αίτια και θεραπείες.

2. *Μπούλινγκ*[2]. *Συνώνυμα.* Περιπτώσεις τυραννίας μεταξύ αγοριών και κοριτσιών από το πανεπιστήμιο και το σχολείο μέχρι και το νηπιαγωγείο. Περιπτώσεις όπου οι απειλές ρεζιλέματος, τραυματισμού ή φανταστικών κινδύνων ήταν τα εργαλεία υποταγής και ελέγχου. Είναι ποτέ επιθυμητή η υποταγή και το θύμα απολαμβάνει ή βρίσκει ποτέ βοηθητικό το μπούλινγκ; Επιδράσεις και στα δύο. Αίτια και θεραπείες.

Σε σύνολο, 156 άτομα απάντησαν σε ερωτήσεις σχετικά με πειράγματα και 135 σχετικά με το μπούλινγκ. Με εξαίρεση είκοσι περίπου ατόμων για κάθε περίπτωση, η κα Williams, από το New Jersey State Normal School στη πόλη Trenton, έδωσε τα δεδομένα. Οι απαντήσεις περιλαμβάνουν περίπου 1.120 περιπτώσεις πειράγματος και μπούλινγκ, κυρίως από παρατήρηση, εν μέρει από αναμνήσεις και από μερικές φήμες. Τα παρακάτω είναι δείγματα μιας κατηγορίας:

1. Πέρασα από δύο αγόρια μεταξύ 9 και 7 ετών περίπου. Το μικρότερο αγόρι δεν παρενοχλούσε καθόλου το μεγαλύτερο, ωστόσο το μεγαλύτερο πετούσε πέτρες στον μικρό, ενώ το μικρό παιδί κόλλησε σε έναν τηλεγραφικό στύλο, όπου είχε σκαρφαλώσει ώστε να βρίσκεται μακριά από τα χτυπήματα που του έδινε το μεγαλύτερο παιδί. Ο μικρός έτρεμε όσο κάθε πέτρα πλησίαζε όλο και περισσότερο. Ο άλλος φαινόταν να παίρνει μια διαβολική απόλαυση με αυτό που έκανε. Τελικά, ο μεγάλος πήγε εκεί και άρχισε να τραβάει τα πόδια του μικρού αγοριού από κάτω του, ώστε αυτό να πέσει στις κοφτερές πέτρες. Ο μικρός τώρα κατέβηκε. Τότε ο μεγαλύτερος άρπαξε το καπέλο του άλλου και το πέταξε στη σιδηροδρομική γραμμή. Γέλασε όταν ο μικρός πήγε δειλά-δειλά να το πάρει.
2. Η Myrtle (3 ετών) τσίμπησε το μωρό εν απουσία της μητέρας της και το έκανε να κλάψει. Στην επιστροφή της μητέρας, η ίδια αρνήθηκε ότι άγγιξε το μωρό.
3. Ένα μικρό κορίτσι (3 ετών) χτύπησε την μικρότερη αδερφή της και η τελευταία έπεσε κάτω· η επιτιθέμενη γέλασε.
4. Ένα μικρό αγόρι (10 ετών) περπατούσε στο κολέγιο παρατηρώντας τον Β (12 ετών). Ο Β. έτρεξε προς το αγόρι, τον έπιασε και του τράβηξε την γραβάτα. Όταν το αγόρι κλαψούρισε και άρχισε να κλαίει, ο Β. πήδηξε γύρω του, χτυπώντας τα χέρια του και γελώντας. Τελικά, ο Β. πέταξε το αγόρι κάτω, του έβγαλε τη γραβάτα και μετά έφυγε τρέχοντας για να παίξει με ένα άλλο αγόρι.
5. Στο νηπιαγωγείο, ένα κοριτσάκι τράβηξε τα μαλλιά ενός κοριτσιού μπροστά του και δεν σταμάτησε όταν της ζητήθηκε. Η επιτιθέμενη και οι άλλοι μαθητές γέλασαν.
6. Ένα κορίτσι (18 μηνών) έσπρωξε τον αδερφό της και όταν εκείνος έκλαψε, τον κοίταξε με έναν «χαμογελαστό, θριαμβευτικό αέρα».
7. Ο Clifford (5 ετών) δένει ένα κορδόνι στο λαιμό του σκύλου του και τον τραντάζει. Όταν ο σκύλος κλαψουρίζει, εκείνος γελάει.
8. Όταν (θηλυκό) ήμουν 9 ετών και σε μια ξένη πόλη, ένα άγνωστο έγχρωμο κορίτσι έτρεξε και με ταρακούνησε. Φοβήθηκα πάρα πολύ και έτρεξα σπίτι.
9. Ένα κορίτσι (7 ετών) συχνά περνούσε από ένα σπίτι όπου πέντε αγόρια μόνιμα της πετούσαν πέτρες.
10. Είδα ένα αγόρι (10 ετών) να ορμάει σε ένα αγόρι (7 ετών), να τον σπρώχνει κατά μήκος του πεζοδρομίου, να τον πετάει κάτω και να κάθεται πάνω στο κεφάλι του. Κάθε τόσο ο μεγαλύτερος του τσίμπαγε το αφτί και του απαιτούσε, «Ικετεύεις να σηκωθείς;». Κάθε φορά το θύμα με πόνο έστριβε το

[2] Στο κείμενο η λέξη «bullying»: η επιλογή διατήρησης της λέξης σε «μπούλινγκ» έγινε για δύο λόγους: πρώτον, είναι σημαντικό να τονιστεί η ιστορική αξία του κειμένου, όπου η έννοια του μπούλινγκ ερευνάται και αναλύεται ψυχολογικά για πρώτη φορά σε ένα επιστημονικό πλαίσιο και δεύτερον, η λέξη «μπούλινγκ» έχει πλέον εισαχθεί στην σύγχρονη ελληνική ορολογία. Βεβαίως, ας σημειωθεί ότι η σύγχρονη μετάφραση αυτού του όρου είναι «σχολικός εκφοβισμός» (Σ.τ.Μ).

πρόσωπό του και φώναζε «Όχι». Τελικά, ο θύτης κουράστηκε και με μια τελευταία κλωτσιά άφησε το θύμα του να σηκωθεί όπως καλύτερα μπορούσε.

11. Ο Fletcher έπιανε και έριχνε κάτω μικρότερα αγόρια που δεν τον υπάκουαν, έβαζε το γόνατό του πάνω τους και τους κρατούσε μέχρι να ικετεύσουν.

Αυτές οι περιπτώσεις αντιπροσωπεύουν μια κατηγορία δεδομένων που έμειναν ως υπόλοιπο αφότου η μεγάλη μάζα είχε ταξινομηθεί σύμφωνα κυρίως με αυτό που φαινόταν να είναι το κίνητρο στο μυαλό του θύτη. Σε αυτές τις περιπτώσεις, φαίνεται να μην υπάρχει ξεκάθαρο κίνητρο – τουλάχιστον τίποτα αντιληπτό υπό τις κατηγορίες του παρόντος συστήματος και των εθίμων του πολιτισμού. Προσδιορίζουμε, κατά κανόνα, τις ψυχικές καταστάσεις ενός άλλου ατόμου από τις σωματικές κινήσεις· εάν χρησιμοποιήσουμε αυτό το κριτήριο στις παρούσες περιπτώσεις, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αυτά τα παιδιά ανήκουν σε εκείνη την κατάσταση που ο Hobbes[3] έχει αποκαλέσει ως φυσική κατάσταση του ανθρώπου, «όπου κάθε άνθρωπος είναι εχθρός κάθε ανθρώπου·», κινούμενα από μια ενστικτώδη κακία προς το είδος τους, μια προδιάθεση σκληρότητας και μια απρόβλεπτη περιφρόνηση για την ευημερία των συνανθρώπων τους. Το ότι αυτές οι ενέργειες, που φαίνονται τόσο ξένες προς τα θεμελιώδη ιδεώδη της σημερινής κοινωνίας, είναι σποραδικές και εξαιρετικά σπάνιες, είναι μια άποψη που η ειλικρινής συνείδηση, όλων όσων έχουν ξεκάθαρες αναμνήσεις ή που έχουν κάνει παρατηρήσεις της παιδικής ηλικίας, θα μπει στον πειρασμό να αρνηθεί.

Ποια είναι η γένεση αυτών των ξένων χαρακτηριστικών, η σημασία τους και οι επιπτώσεις που προκύπτουν στις δράσεις των ενηλίκων; Οι θεωρίες που έχει διατυπώσει η ανθρωπότητα ώστε να εξηγηθεί η προέλευση αυτών των ξένων χαρακτηριστικών, μπορούν ίσως να ομαδοποιηθούν σε δύο κύριες θεωρήσεις:

(1) Η θεώρηση της δαιμονολογίας στις ποικίλες μορφές της, η οποία απεικονίζει μια προγενέστερη τέλεια ηθική κατάσταση, έναν Κήπο της Εδέμ ή μια Χρυσή Εποχή, από την οποία ο άνθρωπος, από δαιμονική υποβολή ή δαιμονική εμμονή, ατομική και κληρονομική, έχει εκπέσει και στην οποία επιχειρεί να αναστηθεί ξανά.

(2) Η θεώρηση της εξελικτικής προόδου και ειδικότερα αυτή της ανακεφαλαίωσης[4] της ιστορίας της φυλής στο άτομο.

Θα διαχωρίσουμε τις δύο εκδηλώσεις, σωματικές κινήσεις και κίνητρα και ψυχικά συναισθήματα:

Ι. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ.

Στα παραδείγματα που μας έχουν δοθεί, έχουμε τις ακόλουθες κινήσεις: Καταδίωξη, ρίξιμο κάτω, κράτημα κάτω, τοποθέτηση γονάτου πάνω στο ηττημένο θύμα, τσίμπημα, τράβηγμα μαλλιών, τράβηγμα αυτιών, χτύπημα, ταρακούνημα, ρίξιμο βλημάτων, χορός για το κατακτημένο θύμα, γέλιο, παλαμάκια, κράτημα κάτω μέχρι το θύμα να ικετεύσει για έλεος ή να παραδεχθεί την ήττα του, «χαμογελαστός, θριαμβευτικός αέρας» κλπ. Από όλες τις πιθανές κινήσεις, γιατί βρίσκουμε αυτές τις ειδικές κινήσεις τόσο συχνά και σχεδόν καθολικά στα αρσενικά παιδιά; Γιατί αυτές οι κινήσεις φαίνεται σαν να τους έρχονται με την αλάνθαστη ακρίβεια και φυσική χάρη όπως δείχνει το παπάκι στην πρώτη του βουτιά; Ενώ θα χρειαστούν ίσως χρόνια στον Β. για να

[3] Thomas Hobbes (1588 – 1679): Άγγλος φιλόσοφος και πολιτικός θεωρητικός (Σ.τ.Μ.).

[4] Η θεωρία της Ανακεφαλαίωσης (Recapitulation Theory) είναι η θεωρία του Γερμανού Ernst Haeckel (1834 – 1919). Ο Haeckel ήταν ζωολόγος, θαλάσσιος βιολόγος, φυσιοδίφης, φιλόσοφος, φυσικός, ευγονιστής, καθηγητής και καλλιτέχνης.

μάθει στον Γερμανό να χορεύει, παρ' όλ' αυτά, ρίχνει κάτω αυθόρμητα ένα ξένο αγόρι, το μαλώνει, χορεύει με τον δικό του τρόπο για το ηττημένο θύμα, γελώντας και χτυπώντας παλαμάκια, όλα με αυθόρμητη χάρη και ωραία τελειότητα σε κάθε λεπτομέρεια.

Αυτές οι κινήσεις είναι αυτές με τις οποίες είμαστε πιο εξοικειωμένοι στις πράξεις θυμού, εκδίκησης, αντιποίνων ή επιβολής τιμωρίας. Όμως, σε καμία από αυτές τις περιπτώσεις δεν υπάρχει απόδειξη για προηγούμενες ενέργειες από την πλευρά των θυμάτων, ως αιτίες εκδίκησης ή θυμού. Έχουμε ένα κομμάτι μιας αλυσίδας θυμού ή εκδίκησης σε μια συνδεδεμένη σειρά ενεργειών, που αποκόπηκε, κάνοντας ως ήταν, την δική του αυτούσια δουλειά.

Σε άλλη και ύστερη μορφή οι ίδιες κινήσεις χρησιμοποιούνται κατά την παιδική ηλικία ως στοιχεία των σύνθετων και ευρηματικών παιχνιδιών τους. Η ανάλυση των πιο διάσημων ευρηματικών παιχνιδιών, όπως οι ποικίλες μορφές του κυνηγητού, της αμπάριζας, της τυφλόμυγας, του ποδοσφαίρου και του μπέιζμπολ, δείχνει ότι αυτά είναι σύνθετες συνθέσεις, τα στοιχεία των οποίων είναι ακριβώς αυτές οι κινήσεις που αναφέρθηκαν – καταδίωξη, αιχμαλωσία, κράτημα κάτω, ρίξιμο βλημάτων (όπως στα παιχνίδια με μπάλα) κλπ. Οι πιο κακές και βίαιες μορφές έχουν εξαλειφθεί ή τροποποιηθεί, πιθανώς σε μεγάλο βαθμό από την αναχαίτηση των ενηλίκων.

Όμως, ενώ αυτές οι κινήσεις συνεχίζονται καθ' όλη την διάρκεια της παιδικής ηλικίας, ουσιαστικά εξαφανίζονται με την έλευση των επαγγελμάτων των ενηλίκων στους κοινωνικούς και βιομηχανικούς θεσμούς του πολιτισμού. Δεν εξαλείφονται παρά εξαναγκαστικά από το γεγονός ότι στις κινήσεις των ασχολιών της ζωής δεν βρίσκουν θέση. Οποιεσδήποτε άλλες διαφορές που μπορεί να υπάρχουν μεταξύ της εργασίας και του παιχνιδιού, σίγουρα υπάρχει αυτή η διαφορά – η διαφορά του είδους της κίνησης. Οι κινήσεις της εργασίας, καθόσον τις επιλέγει το παιδί, δεν αποτελούνται από τις κινήσεις του φυσικού παιχνιδιού.

Ο συμβολικός φιλόσοφος, ο οποίος έχει την θεώρηση της εξωτερικής και εσωτερικής ανταπόκρισης και ο τελεολόγος που αναζητά έναν σκοπό, βρίσκει πολύτιμη τροφή σε πολλές δραστηριότητες της παιδικής ηλικίας – παιχνίδι με κούκλες και νοικοκυριό στα κορίτσια, κατασκευές στα αγόρια και περιέργεια και στους δύο. Αυτά εύκολα μπορούν να ιδωθούν υπό το πρίσμα λειτουργικών δραστηριοτήτων, ως προπαρασκευαστικές ασκήσεις, σε σταθερή σχέση με τους κοινωνικούς και βιομηχανικούς μας θεσμούς της πολιτισμένης ζωής. Κατά συνέπεια, τρέφουμε και εγείρουμε αυτές τις δραστηριότητες με όλες τις μεθόδους οικιακής και σχολικής εκπαίδευσης· αλλά η παρουσία αυτών των άλλων κινήσεων, αν και ίσως λιγότερο συνηθισμένων ή έντονων, που γεννιούνται με την παιδική ηλικία και πεθαίνουν με την παιδική ηλικία, φαίνεται να σχηματίζουν μια τρομερή εξαίρεση στην συμβολική και τελεολογική αρχή. Δεν φαίνεται να αποτελούν εξαίρεση μόνο στη φιλοσοφία των κινήσεων του παιχνιδιού του άνδρα-παιδιού, αλλά και στη φιλοσοφία των νεαρών σε εκείνες τις βαρβαρότητες που εκδηλώνουν μια παρόρμηση παιχνιδιού. Σε αυτές τις κινήσεις καταδίωξης, αιχμαλώτισης κλπ., τα πολιτισμένα παιχνίδια ανδρός-παιδιού αποτελούν έντονη εξαίρεση σε αυτό που έχει διατυπωθεί ως ένας γενικός νόμος.

Η επιμονή αυτών των κινήσεων, που φαίνεται να μην έχουν χρηστικό σκοπό, φαίνεται από το γεγονός ότι οι ενήλικοι άντρες, ακόμη και όσοι ασχολούνται με χειρωνακτικές ασχολίες, χαίρονται κατά καιρούς να επιστρέφουν ξανά σε αυτές τις πρωταρχικές κινήσεις, όπως αυτές που ενέχονται στην πυγμαχία, στην πάλη, στην ξιφασκία και σε ποικίλα υπαίθρια παιχνίδια.

Η επιφανειακή εξήγηση που προσφέρεται για την παρόρμηση για συμμετοχή σε αυτά τα παιχνίδια, είτε της παιδικής ηλικίας είτε αυτά που μεταφέρθηκαν στην ανδρική ηλικία, είναι ότι αποτελούν την παρόρμηση για παιχνίδι, ότι είναι μια απάντηση στη σωματική απαίτηση για άσκηση. Όμως, αυτό δεν δίνει μια πραγματική εξήγηση. Λέει απλώς ότι, υπάρχει μια σωματική απαίτηση για άσκηση. Αυτή η απαίτηση θα μπορούσε να απαντηθεί με άπειρους τρόπους, πέραν

των χτυπημάτων, των καταδιώξεων κλπ. Όμως, γιατί δεχόμενοι την παρόρμηση για παιχνίδι και ο παίκτης έχοντας ελεύθερη επιλογή, τα παιδιά και οι άνδρες επιλέγουν μέσα από τον μεγάλο αριθμό των μυϊκών κινήσεων που είναι πιθανές, μόνο αυτές της καταδίωξης, της ρίψης βλημάτων, της αιχμαλώτισης, του χτυπήματος κ.λπ.;

Συνοψίζοντας, η έντονη εμφάνιση αυτών των κινήσεων με ξεχωριστό τρόπο, με περισσότερο ή λιγότερο βίαιη και κακή δράση στην πρώιμη παιδική ηλικία, αργότερα ως στοιχεία επινοημένων παιχνιδιών και στη συνέχεια η εξαφάνισή τους με μια μικρή ή καθόλου σύνδεση με τις ασχολίες της ζωής, αποτελεί μοναδική εξαίρεση στο μεγάλο σύνολο των παρορμήσεων - τις παρορμήσεις στις οποίες έχει επικεντρωθεί η προσοχή της παιδαγωγικής, ιδίως των Froebel[5] και Herbart[6].

ΙΙ. ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ.

Από ψυχικής πλευράς, αυτές οι κινήσεις δείχνουν για κάποιο λόγο, την παρουσία θυμού, εκδίκησης ή επιβολής τιμωρίας στο μυαλό μας. Όμως, όπως ακριβώς δεν υπάρχουν στοιχεία στα δεδομένα που δίνονται για προηγούμενες ενέργειες από την πλευρά του θύματος ως μέρη μιας γενικής αλυσίδας εκδίκησης ή θυμού, εξίσου δεν έχουμε θετικά στοιχεία για συναισθήματα θυμού ή εκδίκησης, αν και, απ' ό,τι γνωρίζουμε με βεβαιότητα, μπορεί να υπάρχουν σε κάποιο βαθμό. Σχετικά όμως με την ονομαστική αξία των συναισθημάτων, αν υφίσταται πραγματικά, ως συνοδά των κινήσεων, έχει μάλλον χαρακτήρα ευχαρίστησης κάποιου προγενέστερου μίσους ή επιθυμίας για εκδίκηση. Μιλώντας ξανά με διαγραμματικούς όρους, η περίπτωση μοιάζει με αυτή όπου μια αλυσίδα συναισθημάτων είχε σπάσει και έχουμε αφήσει μόνο μερικούς από τους τελευταίους κρίκους - φαινομενικά χωρίς αιτιακή σχέση.

Στα επινοημένα παιχνίδια των παιδιών, όπως το κυνηγητό, το μπέιζμπολ, το ποδόσφαιρο κ.λπ., όπου εμφανίζονται οι κινήσεις που μας είναι γνώριμες στον θυμό και την εκδίκηση, η ανάμνηση και η παρατήρησή μας, πιθανότατα, μας διαβεβαιώνουν ότι υπό κανονικές συνθήκες αυτά τα συναισθήματα κακίας ή ακόμη και ξεχωριστής ευχαρίστησης της κυριαρχίας, δεν είναι τουλάχιστον έντονα παρόντα στη συνείδηση. Αντιθέτως, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι υπάρχει ένα ξεκάθαρα φιλικό συναίσθημα μεταξύ των ανταγωνιστών του παιχνιδιού. Αυτά τα επινοημένα παιχνίδια έχουν καθιερωθεί και διαμορφωθεί σε κάποιο βαθμό από τους μεγαλύτερους, οι οποίοι έχοντας καλό σκοπό βρίσκονται συνεχώς σε εγρήγορση για να αναστέλλουν το κακό στοιχείο. Η εμφάνιση κακόβουλων κινήτρων ή συναισθημάτων, όπως μίσος, επιθυμία για τιμωρία, ευχαρίστηση στην τιμωρία κ.λπ., καταδιώκονται από τους γονείς και από όλους εκείνους που έχουν εξουσία πάνω στη νεολαία, με αυτή την αδυσώπητη επιμονή, όπως ο σπόρος του Αδάμ και της Εύας άλεθε το κεφάλι του φιδιού. Παρ' όλ' αυτά, αυτά τα συναισθήματα και τα κίνητρα συνεχώς εμφανίζονται και επανεμφανίζονται με μια επιμονή που έχει οδηγήσει στην πεποίθηση ότι ο διάβολος δεν μπορεί να είναι νεκρός. Στα παιχνίδια που περιλαμβάνουν αυτές τις σχετικές κινήσεις υπάρχει μια συνεχής έλξη, με την δύναμη ενός ποταμού που εκτρέπεται αναζητώντας το παλιό του κανάλι, προς μορφές πραγματικής κακίας. Πώς θα εξηγήσουμε αυτές τις παράξενες ψυχικές καταστάσεις, που φαίνονται τόσο φυσικά

---

[5] Ο Friedrich Wilhelm August Fröbel (1782 – 1852) ήταν Γερμανός παιδαγωγός, μαθητής του «πατέρα» της Παιδαγωγικής Johann Heinrich Pestalozzi. Ο Fröbel έθεσε στη σύγχρονη εκπαίδευση την κύρια αρχή σύμφωνα με την οποία, τα παιδιά έχουν μοναδικές ανάγκες και ικανότητες και θεωρείται ο ιδρυτής του Παιδικού Σταθμού (Σ.τ.Μ.).

[6] Ο Johann Friedrich Herbart (1776 – 1841) ήταν Γερμανός φιλόσοφος, ψυχολόγος και ιδρυτής της Παιδαγωγικής ως ακαδημαϊκού κλάδου. Η εκπαιδευτική μέθοδος του Herbart ονομάστηκε Ερβαρτιανισμός (Herbartianism) (Σ.τ.Μ.).

συνδεδεμένες με αυτές τις κινήσεις; Η Τελεολογία και ο συμβολισμός έρχονται εύκολα να εξηγήσουν συναισθήματα, όπως η αγάπη ενός κοριτσιού για τις κούκλες, το αυτοδύναμο θάρρος ενός αγοριού σε κάποιες στιγμές, η εκκολαπτόμενη αίσθηση των παιδιών για το θρησκευτικό δέος ή συναισθήματα πίστης για το περιβάλλον του σπιτιού. Αυτά έχουν θέση σύνδεσης στον πολιτισμό μας· αλλά η τελεολογία σιωπά για αυτά τα παράξενα συναισθήματα και ο συμβολισμός σκιαγράφησε για εμάς την εικόνα ενός δαιμονικού κόσμου σε διαμάχη με τα όστια του παραδείσου, όπου ο άνθρωπος είναι το έπαθλο του διαγωνισμού. Ο Rousseau[7] είπε ότι αυτά ήταν παράγωγα κακής και τεχνητής διδασκαλίας και ο Froebel συμφωνεί μαζί του και απορρίπτει γρήγορα αυτή τη δυσάρεστη φάση αποκαλώντας τους ψεύτες που υποστηρίζουν την αρχική διαφθορά.

Καθώς αναλαμβάνουμε αυτές τις περιπτώσεις μία προς μία, νιώθουμε αρκετά σίγουροι ότι οι κινήσεις, σε κάποιες από αυτές, συνοδεύονται από περισσότερο ή λιγότερο συναισθήματα κακόβουλης φύσης, ενώ σε άλλες μας βρίσκουμε διστακτικούς. Η προσωπική εμπειρία των γονέων και των δασκάλων που προσπάθησαν με γενικές ερωτήσεις να καταλάβουν το κίνητρο σε παρόμοιες περιπτώσεις, δεν έχει ικανοποιητικό αποτέλεσμα, παρόλο που το παιδί φαίνεται πρόθυμο και κάνει το καλύτερο που μπορεί για να πει αυτό που έχει στο μυαλό του. Ωστόσο, κατά κανόνα, το παιδί είναι ανεξήγητα σιωπηλό ή ασαφές στις εξηγήσεις του· φαίνεται, στην πραγματικότητα, να έχει πολύ λίγα να πει. Ο Jessie Pomeroy[8] δεν μπορούσε να δώσει καλύτερη εξήγηση για το κόψιμο του λαιμού ενός μικρού κοριτσιού απ' το ότι ήθελε να δει τι θα έκανε το κορίτσι. Ένας άπορος δεκάχρονος σε ένα αγγλικό Πτωχοκομείο[9] μετά από έναν ασήμαντο τσακωμό με την συμπαίκτριά του Suzan (πέντε ετών), την κυνήγησε στον αχυρώνα, έκοψε και τους δύο καρπούς των χεριών γύρω από το κόκκαλο, έβαλε το πόδι του στο στομάχι της και έκοψε τα πόδια της με τον ίδιο τρόπο και μετά έθαψε το σώμα. Κατά την εξέτασή του, δεν μπόρεσε να δώσει καμία εύλογη εξήγηση για τις πράξεις του πέραν του γεγονότος ότι ήταν ένα πολύ ευέξαπτο παιδί. Πριν από λίγες εβδομάδες στο Μισισίπι, ένα εννιάχρονο έγχρωμο κορίτσι, το οποίο ανέλαβε να φροντίζει τα δύο παιδιά της αδερφής του ενώσω η μητέρα εργαζόταν στο χωράφι, σκότωσε με διαβολικό τρόπο το μεγαλύτερο από αυτά τα παιδιά, την Mary. Το παιδί, που ήταν δύο ετών, δεν το πείραζε πάντα και μερικές φορές, η Hattie, με μεγάλη χαρά την χαστούκιζε και την τσιμπούσε μέχρι που η Mary ούρλιαζε από τον πόνο. Την ημέρα της τραγωδίας η Mary δάγκωσε το χέρι της Hattie σε αυτοάμυνα. Αυτό έφερε την Hattie σε φρενίτιδα. Άρπαξε ένα τούβλο και χτύπησε την Mary στο πρόσωπο ρίχνοντάς την στο έδαφος. Η Mary ούρλιαξε και η Hattie άρπαξε ένα τσεκούρι και με ένα χτύπημα σύνθλιψε το κεφάλι του παιδιού. Έσυρε το σώμα έξω και το πέταξε στο χαντάκι. Το παιδί κουνήθηκε και βόγκηξε. «Δεν πέθανες ακόμα, έτσι;» φώναξε η Hattie, «θα σε κάνω να πεθάνεις». Πήρε ξανά το τσεκούρι και της έλιωσε το κεφάλι. Η Hattie λεγόταν ότι ήταν ένα ιδιαιτέρως έξυπνο παιδί. Μετά την καταδίκη της, όταν ρωτήθηκε για ποιόν λόγο είχε σκοτώσει την Mary, απάντησε απλώς: «Επειδή με δάγκωσε». Ο παππούς αυτού του παιδιού, από Guiana, ήταν ο τρόμος των νέγρων που ήταν τριγύρω εξαιτίας της αγριότητάς του. Διψούσε για ωμό κρέας και λέγεται ότι σκότωνε γάτες για να ρουφήξει το αίμα τους.

Έχοντας αυτά υπόψιν, η ακόλουθη παράθεση από το «The Blot on the Brain»[10] του Ireland (σελ. 84), περιέχει ένα σχέδιο γόνιμης υπόδειξης για το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε. «Η

[7] Ο Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778) ήταν Ελβετός φιλόσοφος, συγγραφέας και συνθέτης με μείζονα συμβολή στις ιδέες του Διαφωτισμού (Σ.τ.Μ.).

[8] Ο Jessie Pomeroy (1859 – 1932) ήταν ο νεότερος κατά συρροή δολοφόνος στην ιστορία της Μασαχουσέτης στην Αμερική. Ο Pomeroy καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη όταν ήταν μόλις 14 ετών (Σ.τ.Μ.).

[9] Newgate Calendar (Σ.τ.Σ.).

[10] Ο ακριβής τίτλος αυτού του έργου είναι: «The blot upon the brain: studies in history and psychology» (1895) του William W. Ireland (Σ.τ.Μ).

παραφροσύνη περιγράφεται γενικώς ως ένα επίκτητο γνώρισμα ή ως μια τροποποίηση του ανθρώπινου χαρακτήρα, κάτι αφύσικο και παθολογικό, καθώς μπορεί εύκολα να θεωρηθεί είτε ως μια φυσική κατάσταση σε πολλούς ανθρώπους είτε ως μια σταδιακή και αναπόφευκτη ανάπτυξη του χαρακτήρα τους σε άλλους. Μερικά παιδιά, αν όχι όλα, είναι εγωιστικά, επιρρεπή στο πάθος, εκδηλώνουν θυμό με την παραμικρή αντίθεση στις επιθυμίες τους, αδιαφορούν για την ευημερία των άλλων και αγανακτούν με την στέρηση και την απογοήτευση […]. Σε μεγαλύτερη ηλικία είναι επιρρεπείς στην κακοποίηση των ζώων, στην απόλαυση για αυταπάτες και για ψεύτικες δηλώσεις και στο να χαίρονται με εικόνες ολοκληρωτικής σκληρότητας και σφαγής. *Αν ένα παιδί μεγάλωνε με μια τέτοια ψυχική κατάσταση, θα γινόταν τρελό.* Η εκπαίδευση στην οποία τα παιδιά υποβάλλονται αδιάκοπα από τους γονείς και τους δασκάλους τους, ενσταλάζοντας ορισμένες ιδέες και αντικαθιστώντας άλλες, τα οδηγεί στο να ελέγχουν την αυτό-βούλησή τους […]. Ως εκ τούτου, μπορεί να ειπωθεί ότι η ψυχική υγεία είναι αποτέλεσμα της εκπαίδευσης […]. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο άνθρωπος έρχεται στον κόσμο με γούστα, παρορμήσεις και ευαισθησίες που καμία προσπάθεια εκπαίδευσης δεν μπορεί να υποτάξει».

Η άποψη ότι αυτά τα παιδιά υποκινούνται όντως από όχι και πολύ σαφείς αιτίες κατανοητές στο μυαλό των ενηλίκων, φαίνεται να ανήκει στη σφαίρα του ενδεχόμενου, αν όχι της πιθανότητας. Υπό το φως μιας πολύ πρόσφατης θεωρίας περί της αιτιακής σειράς της σωματικής κίνησης και του ψυχικού συναισθήματος, που συνδέεται με τα ονόματα του καθηγητή James και του Δρ. Lange[11], δεν καλούμαστε να θέσουμε ως αναγκαιότητα οποιοδήποτε διακριτό συναισθηματικό κίνητρο πριν από την μυϊκή δραστηριότητα.

Όμως, ακόμη και με την παραδοχή της εναλλακτικής της έλλειψης κινήτρου σε αυτές τις πράξεις, καλούμαστε παρ' όλ' αυτά να εξηγήσουμε γιατί στο μυαλό των παρατηρητών αναδύεται τόσο έντονα η πεποίθηση για την ύπαρξη σκληρότητας, μίσους και αντιπάθειας που μισεί το καλό στο μυαλό του παιδιού. Γιατί στο μυαλό μας εξηγούμε τόσο εύκολα αυτές τις πράξεις βασιζόμενοι στα κακόβουλα κίνητρα και συναισθήματα; Γιατί υπάρχουν τόσες πολλές περιπτώσεις αρκετά όμοιου χαρακτήρα, όπου υπάρχουν αναμφισβήτητα στοιχεία τέτοιων συνοδευτικών ψυχικών καταστάσεων; Γιατί περιπτώσεις του τύπου που παρατίθεται έλκονται τόσο εύκολα από αναμφισβήτητη κακία; Γιατί αυτή η εξαίρεση από τον γενικό νόμο, στην περίπτωση αυτών των ξένων συναισθημάτων και κινήσεων, που οι τελεολόγοι και οι συμβολιστές έχουν τόσο έντονα επιβάλει στις περιπτώσεις άλλων ψυχικών και σωματικών καταστάσεων των παιδιών;

Η αγάπη μας για έναν κανόνα χωρίς εξαιρέσεις θα μπορούσε σχεδόν να μας κάνει να ευχηθούμε, για χάρη των τελεολογικών και συμβολικών θεωριών, να μην υπήρχαν πολιτισμένες ασχολίες της ζωής και θεσμοί. Καθότι, αν ο κόσμος ήταν ακόμα άγριος ή ακόμη και στην περίοδο της κτηνώδους ζωής, αν τα παιδιά μας ήταν νεαρά αγρίμια ή κτήνη, των οποίων οι μελλοντικές ενήλικες δραστηριότητες επρόκειτο να υπάρχουν σε έναν κόσμο άγριων ή κτηνωδών θεσμών και ασχολιών, όπου ο ατομικισμός και όχι ο αλτρουισμός θα ήταν το ιδανικό, τότε η τελεολογική και συμβολική αρχή θα εφαρμοζόταν με λεπτότητα και σχεδόν τέλεια ακρίβεια σε κάθε λεπτομέρεια. Οι κινήσεις που χρησιμοποιούν τα παιδιά μας στις άχαρες και ενστικτώδεις κινήσεις τους, σε συνδυασμό, φαινομενικά, με εχθρικά συναισθήματα ή μερικώς αποκομμένες από αυτά στα επινοημένα παιχνίδια τους, είναι απλώς οι κινήσεις που θα χρησιμοποιούσαν από ανάγκη, ως ενήλικες άνθρωποι ή ζώα, στους καθημερινούς αγώνες τους για την επιβίωση - καταδίωξη, ρίξιμο κάτω, ξυλοδαρμό, χτύπημα, τράνταγμα, κλωτσιά, ρίξιμο βλημάτων κ.λπ. Ο χορός του θριάμβου, το γέλιο της ικανοποίησης στην πράξη της νίκης ή της εκδίκησης, το χειροκρότημα, είναι όλες κινήσεις συνδεδεμένες με τα προηγούμενα, εισχωρώντας στην καθημερινή ζωή των άγριων αρσενικών. Κατά τον ίδιο τρόπο, αυτά τα ξένα συναισθήματα δεν θα απαιτούσαν μια εξήγηση

[11] Αναφορά στην Θεωρία του Συναισθήματος των James (William James) και Lange (Carl Georg Lang) [(Σ.τ.Μ.)].

μέσω της δαιμονολογίας, αλλά θα εμφανίζονταν υπό το τελεολογικό και συμβολικό φως ως φυσικά, ευυπόληπτα και ενάρετα. Θα μπορούσαν να ταξινομηθούν, χωρίς εξαίρεση, στις ίδιες κατηγορίες, όπως η αγάπη για τις κούκλες, το αυτοδύναμο θάρρος, το θρησκευτικό δέος και η αφοσίωση στο σπίτι. Στην σύγχρονη κοινωνία, το άτομο διαχωρίζεται από την πραγματική αναζήτηση και απόκτηση της τροφής του μέσω μιας σειράς σφαγείων, κρεοπωλείων και ίσως εμπόρων. Όταν αδικείται από κάποιο άλλο άτομο, απομονώνεται με τις δραστηριότητες και τα συναισθήματα της σύλληψης, της δίκης, της κρίσης και της εκτέλεσης της τιμωρίας, με αποτέλεσμα να θεωρούμε αυτές τις δραστηριότητες και τα συναισθήματα ως λανθασμένα και ηθικά αμαρτωλά. Με τον άγριο και τον κτηνώδη δεν υπάρχει τέτοιος διαχωρισμός. Στους κτηνώδεις και άγριους, τα ηθικά καθήκοντα της σύλληψης, της δίκης, της κρίσης και της εκτέλεσης της εκδίκησης εμπίπτουν όλα σε ένα άτομο - τον αδικημένο. Η δικαιοσύνη, η εκδίκηση και το μίσος ήταν σε εκείνον τον κόσμο από ανάγκη συνώνυμες αρετές. Ήταν ηθικό καθήκον του άγριου να αναζητήσει και να σκοτώσει αυτόν που είχε αδικήσει τον ίδιο ή το σπιτικό του. Ήταν καθήκον των γυναικών και των παιδιών να βασανίζουν τους αιχμαλώτους πολέμου. Οι χορευτικές ενέργειες γύρω από τους βασανισμένους αιχμαλώτους, του γέλιου, του χειροκροτήματος κ.λπ., ήταν όχι μόνο θεμιτές πηγές ευχαρίστησης, αλλά από κάθε άποψη και ηθικά αξιοσέβαστες. Οι κώδικές τους της ηθικής εθιμοτυπίας απαιτούσαν από τις γυναίκες τους να εφαρμόζουν αυστηρούς κώδικες σκληρότητας, να ρίχνονται σε συναισθηματική υστερία πάνω από τα αιματοβαμμένα τρόπαια του κυνηγιού και του πολέμου. Τα παιδιά τους διδάχτηκαν και ενθαρρύνθηκαν στο να βασανίζουν κάθε ζωντανό πλάσμα και στο να υπομένουν βασανιστήρια.

Αυτό ήταν το καθημερινό καθήκον του πρωτόγονου ανθρώπου και, σε πιο στενά πλαίσια, των κτηνών. Αυτά τα κακόβουλα συναισθήματα και αυτές οι δραστηριότητες του κυνηγιού και του πολέμου ήταν συνδεδεμένα. Τον εγωισμό, την αντιπάθεια και την έχθρα της άγριας ζωής, με τον ατομικισμό ως ιδανικό, αναγκαζόμαστε να αντικαταστήσουμε με άλλα συναισθήματα και άλλες δραστηριότητες, στον πολιτισμό μας, ο οποίος έχει αλτρουισμό και αμοιβαία εξάρτηση για το ιδανικό του. Σύμφωνα με την υπόθεση της ανακεφαλαίωσης[12], μπορούμε να αναμένουμε ότι η συναισθηματική ζωή των προηγούμενων γενεών θα μεταφερθεί και θα επικαλύψει τον νέο πολιτισμό[13,14].

---

[12] Αναφορά στην Θεωρία της Ανακεφαλαίωσης (Recapitulation Theory) [(Σ.τ.Μ.)].

[13] Ο Spencer (Psychology, Principles of Psychology, § 514) αναφέρει, μιλώντας για την διάκριση μεταξύ συναισθημάτων που παράγονται στο άτομο και συναισθημάτων που παράγονται στη φυλή, «… υπάρχουν συναισθήματα που οργανώνονται μέσα από εμπειρίες οι οποίες, όντας το ίδιο για την καταγωγή και για την φυλή, είναι αθροιστικές σε διαδοχικές γενιές και επομένως κληρονομούνται σε τέτοιες ανεπτυγμένες μορφές ώστε να εκδηλώνονται πριν από τις ατομικές εμπειρίες. Τέτοια κληρονομημένα συναισθήματα μπορούν να αναζητηθούν κάθε φορά που οι συνθήκες της ζωής έχουν υπάρξει τέτοιες ώστε να καθιστούν ορισμένα είδη πράξεων και ορισμένα είδη σχέσεων με τα γύρω πράγματα, ζωντανά και μη ζωντανά, συνήθεις πηγές ικανοποίησης από γενιά σε γενιά. Και μπορούμε να περιμένουμε να βρούμε τέτοια συναισθήματα ισχυρά κατ' αναλογία με αυτές τις πράξεις και τις σχέσεις που συνδέονται με απολαύσεις συχνά, άμεσα και ξεκάθαρα».

[14] Ο Ribot (Heredity, σελ. 335) αναφέρει: «συνοψίζοντας, οι συνέπειες της κληρονομικότητας έχει διαπιστωθεί ότι είναι διπλές. Σήμερα χτίζει για το μέλλον, καθιστώντας δυνατή, μέσω της συσσώρευσης απλών συναισθημάτων, την παραγωγή πιο σύνθετων συναισθημάτων. Πάει πίσω ξανά προς το παρελθόν, δημιουργώντας ξανά μορφές ευαίσθητης δραστηριότητας που κάποτε ήταν φυσικές, αλλά τώρα βρίσκονται σε ασυμφωνία με το περιβάλλον τους. Διότι, υπάρχουν στα βάθη της ψυχής, θαμμένα στα βάθη της ύπαρξής μας, άγρια ένστικτα, νομαδικές προτιμήσεις, αχαλίνωτες και αιματηρές ορέξεις που κοιμούνται αλλά δεν πεθαίνουν. Μοιάζουν με εκείνα τα βασικά όργανα που έχουν ξεπεράσει τις λειτουργίες τους, αλλά εξακολουθούν να παραμένουν ως μάρτυρες της αργής, προοδευτικής εξέλιξης των μορφών ζωής. Και αυτά τα άγρια ένστικτα, που αναπτύχθηκαν στον άνθρωπο στο παρελθόν, ενόσω ζούσε ανάμεσα στα δάση και τα ρυάκια, κατά καιρούς ανακαλούνται από την κληρονομικότητα με κάποιο τέχνασμα που δεν καταλαβαίνουμε, σαν για να μας επιτραπεί να μετρήσουμε με το μάτι το μήκος του δρόμου που έχουμε διανύσει».

Αυτή η εξήγηση αυτών των μοναδικών χαρακτηριστικών της παιδικής ηλικίας ταιριάζει απόλυτα στη θεωρία του ασυνειδήτου προς την οποία τείνουν τόσο ουσιωδώς η σύγχρονη ψυχολογία και οι πρόσφατες έρευνες της νευρολογίας - την άποψη ότι η συνειδητή μας ύπαρξη είναι μόνο ένα κλάσμα, πιθανώς ένα πολύ μικρό από την όλη σφαίρα της ψυχοσύνθεσής μας· ότι αυτή η συνείδηση αναδύεται εδώ μόνο από την μεγάλη υποσυνείδητη περιοχή του ασυνείδητου, όπως τα θραύσματα ενός φράχτη πετάγονται από μια χιονοστιβάδα. Κάτω από αυτή την τάση της συνείδησης, μπορούν οι συνειδητές αποσπασματικές προβολές να βρουν τις αιτιώδεις σχέσεις τους σε ισχυρές κληρονομικές αλυσίδες συνειρμού ανεξήγητου μόνο με φυλογενετική έρευνα; Από την σκοπιά της λογικής που επιμένει σε μια έκδηλη αλυσίδα αιτιών, ικανοποιούμαστε αποκαλώντας τα ένστικτα και τα αφήνουμε έτσι.

III. ΤΟ ΕΝΣΤΙΚΤΟ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

1. Ξέρω ένα αγόρι που συνήθιζε να δίνει στα υπόλοιπα αγόρια την επιλογή δύο πραγμάτων, το να συμφωνήσουν μαζί του ή το να χτυπηθούν από αυτόν. Αυτό το αγόρι συνήθιζε να γελάει με όσους συμφωνούσαν μαζί του, καθώς ήξερε ότι τον φοβόντουσαν. Αν άκουγε κάποιον να του αντιτίθεται, θα έλεγε: «Δεν πειράζει, θα έχω ένα ραντεβού μαζί του».
2. Ο Charlie (14 ετών) δεν άφηνε κανένα αγόρι να περάσει από το πεζοδρόμιο μπροστά από το σπίτι του χωρίς να προσπαθήσει να ξεκινήσει καβγά ή μάχη.
3. Ο John (9 ετών) έμενε δίπλα από ένα πολύ μικρό και αδύναμο αγόρι. Ο John έστηνε ενέδρα σε αυτό το αγόρι σε ένα ήσυχο μέρος και το έβαζε να πολεμήσει. Όταν το παιδί έκλαιγε, ο John έκανε πίσω και γελούσε μαζί του.

Αυτές οι περιπτώσεις τυποποιούν ένα κοινό ένστικτο που εισάγεται στην κίνηση μάχης. Η αιτία για μάχη είναι γενικά ασήμαντη, ασαφής, δεν υπάρχει ή είναι πραγματικά επινοημένη για να ικανοποιήσει την παρόρμηση για μάχη. Η απλή ύπαρξη οποιουδήποτε άλλου αγοριού, στο μυαλό του αγοριού, φαίνεται να είναι επαρκής *causa belli*[15]. Δύο κόκορες στην αυλή ή δύο παράξενα σκυλιά στον δρόμο, αποτελούν παράδειγμα αυτής της αρχής. Οι διευθυντές σχολείων, που καλούνται να αποφανθούν για καβγάδες μεταξύ αγοριών, μπορούν να δώσουν επιβεβαιωτικές μαρτυρίες ως προς την ακραία ασάφεια των αιτιών και των κινήτρων στην πλειονότητα των καβγάδων. Η παρόρμηση φαίνεται να είναι το κομμάτι μιας αλυσίδας ενεργειών, το αιτιώδες μέρος της οποίας έχει χαθεί ή τουλάχιστον δεν εμφανίζεται ξεκάθαρα πάνω από το κατώφλι της συνείδησης.

Έχουν αναφερθεί σαράντα τέσσερις περιπτώσεις αυτού του χωρίς κίνητρο εγωισμού, συμπεριλαμβανομένου του ενστίκτου της μάχης. Όπου παρέχονται τα απαραίτητα δεδομένα, αναφέρονται τα ακόλουθα στοιχεία: από τους θύτες, τριάντα είναι αγόρια και δεκατρία κορίτσια· εννιά είναι πέντε ετών ή λιγότερο· εννιά είναι από έξι έως δέκα ετών· οχτώ είναι από δέκα έως δεκαπέντε ετών. Σε είκοσι μία περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος από το θύμα και σε μία περίπτωση είναι μικρότερος. Σε δεκαπέντε περιπτώσεις, ο θύτης είναι συμπαίκτης, σε τρεις περιπτώσεις είναι αδερφός, σε μία περίπτωση είναι αδερφή και σε άλλη ξαδέρφη και σε οχτώ περιπτώσεις είναι άγνωστος στο θύμα.

IV. ΕΓΩΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

[15] Λατινικά στο κείμενο: *αιτία πολέμου* (Σ.τ.Μ.).

1. Ένα παιδί επιδιώκει τη συντροφιά μικρών παιδιών, πάνω στα οποία κυριαρχεί λόγω μεγαλύτερης δύναμης ή ηλικίας. Σε πολλές περιπτώσεις, παρατηρείται το ότι χρειάζεται ένα μόνο μικρό πρόσθετο ερέθισμα για να προκαλέσει την παρόρμηση να επιστρέψει σε παλιά κανάλια, κατά κάποιο τρόπο και το παιδί να εκδηλώσει τις κακόβουλες κινήσεις και συναισθήματα της πρώτης ρουμπρίκας.

Ο Willie (14 ετών) έπαιζε με αγόρια μικρότερης ηλικίας από αυτόν και όταν κουραζόταν να παίζει τους πέταγε τα καπέλα μακριά, πέταγε τα μικρά παιδιά στην λάσπη, τα χτύπαγε στα αυτιά τους και τα έστελνε σπίτι τους κλαίγοντας προτού παίξουν μία ώρα.

2. Ένα αγόρι (14 ετών) στο σχολείο πείραζε και ενοχλούσε τα μικρότερα αγόρια και τα έδερνε άγρια. Αν τον προκαλούσαν δεν ασχολούνταν πολύ μαζί τους.

3. Ο Μ. (11 ετών) συνήθιζε να κυνηγάει από το σχολείο ένα πλήθος μικρών παιδιών, λέγοντάς τους ότι το στόμα του θα τεντωνόταν και ότι θα τα κατάπινε, ότι θα τα πετούσε στον φράχτη ή ότι θα άφηνε ελεύθερο τον ταύρο του πάνω τους.

4. Η F. (10 ετών) έχει έναν υπεροπτικό, αυταρχικό τρόπο, δεν επιλέγει ποτέ την παρέα ατόμων κοντά στην ηλικία της, αλλά μικρά κορίτσια που τα διατάζει.

2. Το μεγαλύτερο παιδί στην οικογένεια συνειδητοποιεί νωρίς ότι είναι πρώτο ηλικιακά και τείνει να επιβάλει τον σεβασμό για την εξουσία του.

1. Μια μέρα ο Μ. (10 ετών) έμεινε μόνος του με τα τέσσερα αδέρφια και αδερφές του όταν η μητέρα του πήγε στη New York. Έδειξε την εξουσία του με σκληρό τρόπο· χαστούκισε στο πρόσωπο το ένα παιδί, δεν έδινε σε ένα άλλο κομμάτι ψωμί με βούτυρο και εμπόδιζε επίμονα τα άλλα δύο να παίξουν. Ο F.το μεγαλύτερο παιδί στο νηπιαγωγείο «αφεντεύει τα άλλα με ένα σιδερένιο χέρι». Ένα μεγάλο κορίτσι, όταν η μικρή του αδερφή επιδεικνύει ανυπάκουη στάση, της απαγορεύει να πει λέξη, την κάνει να τρέχει μέσα στο σπίτι ή στις σκάλες, μέχρι το παιδί να κουραστεί ή να τρέξει μέχρι το κατάστημα και πίσω. Ο Μ. (13 ετών) λέει στην αδερφή του F. (10 ετών) «χίπιτι», όπου τότε θα πρέπει να σηκωθεί και όταν λέει «χοπ» θα πρέπει να κάνει χοπ μέχρι να της πει να σταματήσει.

3. Από την οπτική γωνία του Ireland, μπορούμε να δούμε την πιθανότητα ενός τυραννικού δεσπότη σε περίπτωση που τα παιδιά μεγαλώνουν σε κατάσταση αναχαίτησης της ανάπτυξής τους. Είναι εμφανές το μικρόβιο της παρόρμησης του να καυχιέται στο ότι αναγκάζει τους άλλους να συνειδητοποιήσουν ότι βρίσκονται υπό την εξουσία ενός τυράννου. Λέγεται για τον τύραννο αυτοκράτορα Caligula ότι ένα βράδυ σε μια γιορτή, ξαπλωμένος δίπλα σε δύο υπάτους, ξέσπασε ξαφνικά σε τρανταχτό γέλιο. Όταν τον ρώτησαν για την αιτία της χαρούμενης διάθεσής του, απάντησε: «Σκεφτόμουν ότι θα μπορούσα, με ένα μόνο νεύμα, να σας είχα στραγγαλίσει και τους δύο».

Όταν ήμουν 7 ετών (θηλυκό) είχα δύο συμπαίκτες (8 και 10 ετών). Με πείραζαν μέχρι που η ζωή έγινε μια δυστυχία. Με έβαζαν να τους υπηρετώ και να κάνω πολλά δυσάρεστα και κακά πράγματα. Μια μέρα με ανάγκασαν να μπω κάτω από το κρεβάτι και μετά μου πέταγαν ξυλάκια μέχρι που το πρόσωπο και τα χέρια μου μαύρισαν και έγιναν μπλε. Μετά από αυτό, με έκλεισαν σε μία σκοτεινή ντουλάπα. Μια άλλη φορά με έβαλαν να στηριχθώ σε μια καρέκλα χωρίς πλάτη μέχρι το κεφάλι και οι φτέρνες να έρθουν στο ίδιο επίπεδο. Ο λόγος που έκανα αυτά τα πράγματα ήταν επειδή φοβόμουν ότι θα τραυματιζόμουν πιο σοβαρά αν αποκαλύπτονταν. Με παρότρυναν να κάνω λάθος πράγματα και μετά με απειλούσαν ότι θα το έλεγαν αν δεν έκανα κάτι άλλο για αυτούς. Επινόησαν μια τιμωρία για την ανυπακοή, την εξής: Έπρεπε να γονατίσω μπροστά σε έναν νεαρό παντοπώλη, την ώρα που θα πρόσταζαν και θα τραγουδούσαν:

«Ω, Clinton, αν βρήκα εύνοια ενώπιον σου,
Ω, χάρισέ μου τη ζωή όπως σου ζητώ και τα κοτόπουλά μου όπως σου ζητώ».

Δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, αλλά φοβόμουν πολύ μήπως με ανάγκαζαν να το κάνω.

Υπάρχουν σαράντα τέσσερις περιπτώσεις που αναφέρονται σε αυτήν την παράγραφο· από τους θύτες, οι 26 είναι αγόρια και 7 κορίτσια: κάτω των πέντε ετών, 3· από έξι έως δέκα ετών, 6· από δέκα έως δεκαπέντε ετών, 14· πάνω από δεκαπέντε ετών, 1. Σε 25 περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος από το θύμα και σε μία περίπτωση είναι νεότερος. Σε 15 περιπτώσεις, τα θύματα είναι αγόρια και σε 14 περιπτώσεις είναι κορίτσια. Ο θύτης είναι ο αδερφός σε 4 περιπτώσεις, αδερφή σε 3, συμπαίκτης ή συμμαθητής σε 13 και ξένος, κατά πως φαίνεται, σε 5.

V. ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ, ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΗΣ ΚΑΙ ΥΠΑΚΟΗΣ ΜΕΣΩ BULLYING.

Η προηγούμενη ρουμπρίκα περιέγραψε τον τύπο της επίδειξης δύναμης χωρίς πρακτικό σκοπό. Ο παρών τύπος συνενώνει με τον προηγούμενο έναν πρακτικό ωφελιμιστικό σκοπό. Το παιδί χρησιμοποιεί την εξουσία του για να αποκτήσει περιουσία, υποδούλωση ή υπακοή. Αυτή η σειρά παρουσίασης από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο, όντας ίσως η λογική σειρά, δεν είναι πιθανώς η σειρά ανάπτυξης.

1. Ένα αγόρι (9 ετών) πλησιάζει μια ομάδα μικρότερων αγοριών που παίζουν μπίλιες, βάζει τις μπίλιες τους στην τσέπη του και φεύγει.
2. Την πρώτη φορά που φόρεσα τα καινούρια μου πατίνια, ένα μεγάλο αγόρι μου ζήτησε να τα δει. Τα φόρεσε και έπρεπε να κάνω έκκληση στον δάσκαλο για να τα πάρω πίσω.
3. Ένα μικρό αγόρι επέβαινε σε ένα κάρο. Ένα μεγαλόσωμο αγόρι τον έριξε κάτω και του πήρε την θέση.
4. Ο Μ. (2 ετών) τυραννάει τους αδερφούς και τις αδερφές του. Αν αποκτήσουν κάποιο παιχνίδι, δεν θα αργήσει να τα πάρει όλα.

Τα παραπάνω αντιπροσωπεύουν μια απλή οικειοποίηση. Η δημοφιλής αντίληψη τείνει να αποδίδει σε αυτές τις πράξεις μια συνείδηση της αμαρτίας, σαν τάχα το παιδί να γεννήθηκε με τις δέκα εντολές απλά τυπωμένες ωσάν ανάγλυφη κάρτα. Ο Lombroso[16] εκφράζει την αίσθηση της σχολής των σύγχρονων εγκληματολόγων όταν λέει ότι η έννοια του σωστού που έχει το παιδί είναι αυτό που επιτρέπει η μαμά και του λάθους αυτό που απαγορεύει η μαμά. Τα ακόλουθα παραδείγματα αφορούν αυτό το σημείο:

1. Η Dora (3 ετών) εκφοβίζει την Mamie (4 ετών) να τα αφήσει όλα, παιχνίδια, γλυκά, κέικ κ.λπ. Η Mamie φοβάται να το πει, καθώς έχω ακούσει να της λέει η Dora να της λέει: «Αν το πεις στη μαμά μου, Mamie Reed, θα σου κόψω τις μπούκλες και μετά θα πεθάνεις».
2. Η μητέρα έδωσε στον John (12 ετών) και στην Mary (8 ετών) να μοιραστούν ένα μήλο. Ο John πήρε το μεγαλύτερο κομμάτι, κατά πολύ, και έβαλε την Mary να υποσχεθεί ότι δεν θα το έλεγε, με την εναλλακτική επιλογή να μην έπαιρνε καθόλου.

Τα ακόλουθα αποτελούν είδη πρωτόγονου εκβιασμού και ταυτόχρονα καταδεικνύουν την δύναμη του φόβου των συνεπειών ως μια δύναμη ελέγχου και ακολουθούν την γενίκευση του

[16] Αναφορά στον Cesare Lombroso (1835 – 1909) ο οποίος ήταν Ιταλός γιατρός και εγκληματολόγος. Ο Lombroso ήταν ο ιδρυτής της Ιταλικής Σχολής Εγκληματολογίας και το έργο του άσκησε τεράστια επιρροή στην επιστήμη της Εγκληματολογίας (Σ.τ.Μ.).

Spencer (Data of Ethics[17]), μιας μελέτης των πρωτόγονων ανθρώπων, ότι ο φόβος των ζωντανών όντων είναι η βάση της ανθρώπινης συγκρότησης.

1. Μια φορά στο σχολείο είπα κάτι ασήμαντο σε μια φίλη που ένα άλλο κορίτσι μου είχε πει να μην το πω. Λίγες μέρες αργότερα, η φίλη που της το εμπιστεύτηκα, μου ζήτησε μερικά ψωμάκια με τζίντζερ που έτρωγα. Δεν ήθελα να της δώσω, αλλά με απείλησε ότι αν δεν της έδινα, θα έλεγε στο κορίτσι ότι είχα πει το μυστικό. Για αρκετές εβδομάδες της έδινα ψωμάκια με τζίντζερ.
2. Η Perla (11 ετών) είδε κατά λάθος ένα μέρος από το γραπτό εξέτασης μιας συμμαθήτριάς της. Η συμμαθήτρια το γνώριζε και για μεγάλο χρονικό διάστημα η Perla εξαναγκαζόταν να γράφει εβδομαδιαίες εκθέσεις για αυτήν, υπό την απειλή ότι θα την εκθέσει στον διευθυντή του σχολείου.
3. Μια καλοκαιρινή μέρα καθόμουν κοντά στο παράθυρο και άκουσα ένα κοριτσάκι από την Ιρλανδία να λέει: «Δεν είναι όμορφα αυτά τα λουλούδια Nellie; Πήγαινε να τα φέρεις». Η Nellie δεν πήγαινε μέχρι που η φίλη της είπε: «Αν δεν τα φέρεις θα σου τραβήξω τα αυτιά. Θα πάω κατευθείαν σπίτι και θα πω στην μητέρα σου τι είπες στον δάσκαλο». Η Nellie πήρε κρυφά τα λουλούδια.
4. Η Ethel (4 ετών) έριξε λίγο χώμα στον κάδο με τα ρούχα και ο αδερφός της, που είδε την πράξη, την ανάγκασε αργότερα μέσα στην ημέρα, όταν τους έδωσαν μερικά σταφύλια, να του δώσει ένα μέρος από την μερίδα της, αλλιώς θα την εξέθετε.
5. Ένα αγόρι μαστίγωνε τον μικρότερο αδερφό του μέχρι να βρίσει και μετά, υπό την απειλή της αποκάλυψης, έβαζε τον μικρότερο να του κάνει τις δουλειές.
6. Ο Μ. (10 ετών) είπε στην αδερφή του (7 ετών) ότι αν δεν κουβαλούσε το καλάθι με το μεσημεριανό (ένα καθήκον που του είχε αναθέσει η μητέρα τους), θα έλεγε ότι εκείνη το έφαγε όλο.
7. Ένα αγόρι, υπό την απειλή έκθεσης στους γονείς του, έγινε σκλάβος ενός αγοριού της γειτονιάς για μεγάλο χρονικό διάστημα.
8. Στο σχολείο, τα μεγαλύτερα κορίτσια έβαζαν τις μικρές να κάνουν θελήματα, να αγοράζουν γλυκά και κέικ (τα οποία οι μικρές δεν μοιράζονταν ποτέ) φοβούμενες μήπως αποκαλυφθούν για κάποιες κακές πράξεις.

Αυτό το πνεύμα εκβιασμού γίνεται αμοιβαίο σε έναν αριθμό από περιπτώσεις του παρακάτω τύπου:

1. Ο V. (4 ετών) έσπασε ένα παράθυρο και η F. (12 ετών) είπε ότι θα το έλεγε. Εκείνος απάντησε ότι αν το έκανε, θα έλεγε ότι εκείνη έκοψε την τούρτα.
2. Ένα μεγαλόσωμο αγόρι χτύπησε ένα μικρότερο και το απείλησε ότι αν το έλεγε, θα έλεγε ποιος έκλεψε τα αυγά.

Αρκετές περιπτώσεις μπούλινγκ με σκοπό την υποδούλωση ή την υπακοή πραγματοποιούνται παίζοντας με τον φόβο που αφορά τα ζώα ή άλλες μορφές φοβήτρων. Οι έρευνες δείχνουν ότι οι ενήλικες είναι εθισμένοι στη χρήση τέτοιων εννοιών προκειμένου να διασφαλίσουν υπακοή. Λένε στα θύματα ότι ο «κακός άνθρωπος», ο «μπαμπούλας» και ο ρακένδυτος θα τα πιάσει ή ότι θα τα πάρει μακριά ή ότι ο Jack Frost θα τα δαγκώσει κλπ.

Υπάρχουν 90 περιπτώσεις σε αυτή την ταξινόμηση: κάτω των πέντε ετών, 3· από έξι έως δέκα ετών, 12· από δέκα έως δεκαπέντε, 9· άνω των δεκαπέντε, 2. Από τους θύτες, 47 είναι αγόρια και 19 κορίτσια και από τα θύματα, 41 είναι αγόρια και 18 είναι κορίτσια. Σε είκοσι οχτώ περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος από το θύμα και σε τρεις περιπτώσεις είναι μικρότερος. Σε δεκαπέντε περιπτώσεις, ο θύτης είναι συμπαίκτης. Σε τέσσερις περιπτώσεις, είναι φαινομενικά άγνωστος· σε οχτώ περιπτώσεις είναι μια αδερφή· σε τέσσερις περιπτώσεις είναι ένας αδερφός και σε τέσσερις περιπτώσεις είναι μια τροφός ή γονιός.

[17] Αναφορά στο βιβλίο «The Data of Ethics» (1879) του Herbert Spencer (Σ.τ.Μ.).

Το πνεύμα αυτών των περιστατικών τείνει να υποδηλώνει κάποιες πολύ αυτό-αντιφατικές συνθήκες. Στο θύμα υπάρχει σίγουρα μια πολύ διακριτή συνείδηση του «αυτό είναι δικό μου» και οποιαδήποτε λεηλασία αυτού του «δικού μου» αντιμετωπίζεται άμεσα και δυναμικά από παρορμήσεις άμυνας. Από την άλλη μεριά, η θεώρηση του θύτη σχετικά με την έννοια του «δικού μου» από το θύμα φαίνεται σίγουρα από κάθε άποψη τόσο εξαιρετικά ασαφής και αόριστη, ώστε συμπερασματικά να υποδηλώνεται ότι σπάνια, αν όχι ποτέ, ανέρχεται στο κατώφλι της συνείδησης. Μπορούμε, όπως και κάνουμε, είναι αλήθεια, να υποθέσουμε ότι ο θύτης κλέβει με καθαρή, ηθική συνείδηση των δικαιωμάτων του θύματος, αλλά με το να κάνουμε μια τέτοια υπόθεση, προβάλλουμε στο μυαλό του παιδιού κάτι για το οποίο η μόνη εγγύηση είναι η αναλογία με την θεώρηση του ενήλικα για το δικαίωμα ιδιοκτησίας. Αυτή η έννοια του δικαιώματος ιδιοκτησίας είναι εξαιρετικά αφηρημένη και στηρίζεται σε μια συνείδηση δικαιοσύνης και μια ουσιαστική ιδέα της δικαιοσύνης είναι ότι σε αυτήν πρέπει να εισαχθούν δύο οπτικές γωνίες. Αυτό θα σήμαινε ότι η άλλη πλευρά, η πλευρά του θύματος στην υπόθεση, ανέρχεται στη συνείδηση του θύτη, ο οποίος και θα την στάθμιζε. Μπροστά στον ατομικισμό και τον απλό εγωισμό που βρίσκουμε να εκδηλώνονται σε άλλες καταστάσεις, έχουμε το δικαίωμα να υποθέτουμε ότι η πλευρά του θύματος στην υπόθεση αποτελεί σημαντικό μέρος της προσοχής του θύτη; Ποιες εμπειρίες του ατόμου, πόσω μάλλον της φυλής, υπάρχουν, οι οποίες θα παρείχαν οποιαδήποτε δικαιολογημένη βάση επαρκή για να δημιουργήσουν νευρικές διεργασίες τόσο ισχυρές ώστε να παρουσιάσουν στο μυαλό ενός εγωιστή την άποψη του θύματος του; Δεν είναι άραγε πολύ πιο πιθανόν οι εγωιστικές σκέψεις και οι παρορμήσεις που πηγάζουν από αυτές να είναι αυτά τα μόνα που θα μπορούσαν να τραβήξουν την προσοχή; Έχουμε εδώ μια επανάληψη της αρχής της αποσπασματικής προσοχής. Το παιδί βλέπει την μία πλευρά, την δική του. Όταν κάποιος είναι νταής, οι παρορμήσεις που συσσωρεύονται στο μυαλό του είναι «πώς να το αποκτήσω» και τα μέσα που θα παρουσιασθούν είναι αυτά που έχουν απλωθεί στον κόσμο του ατομικισμού - αυτά της καταδίωξης, του εκφοβισμού, του χτυπήματος και των συναισθημάτων που συνοδεύουν αυτές τις κινήσεις κ.λπ. Όταν κάποιος είναι θύμα, οι παρορμήσεις είναι αυτές που έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί πρωτύτερα σε παρόμοιες περιπτώσεις – αυτές της άμυνας, της φυγής και τα συναισθήματα θυμού ή φόβου. Για να έχει το παιδί μια ιδέα για το δικαίωμα ιδιοκτησίας, θα πρέπει να έχει κατά νου και τις δύο αυτές πλευρές και, επιπλέον, να έχει επιτύχει μια σύνθεση των δύο. Οι αντιλήψεις του παιδιού για την ιδιοκτησία δεν διαφέρουν από εκείνες που απαιτούν οι πολιτισμένοι θεσμοί, αλλά αντιπροσωπεύουν ένα μέρος της· το ένα μέρος αφορά την αρπαγή περιουσίας και το άλλο την υπεράσπισή της. Και τα δύο είναι έντονα, ως ξεχωριστά κομμάτια, αλλά η ταυτόχρονη εμφάνισή τους στη συνείδηση του παιδιού σίγουρα δεν μπορεί να εξακριβωθεί με ασφάλεια. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει ηθική αίσθηση, ότι δηλαδή η οπτική της υπόθεσης μέσα από την οπτική γωνία του θύματος δεν βρίσκεται στη συνείδηση του νταή, υποστηρίζεται από τον χαρακτήρα των ανασταλτικών επιρροών. Οι μόνες ανασταλτικές επιρροές για τις οποίες έχουμε στοιχεία είναι αυτές του φόβου της τιμωρίας, όχι της συνείδησης ενός ηθικού λάθους. Ο John παίρνει ατάραχα τη μερίδα του λέοντος από το μήλο και δεν νιώθει καμία ασυμφωνία στο να αναγκάζει την αδερφή του, την οποία έχει κλέψει με αυτόν τον τρόπο, να είναι συνεργός στην κλοπή, προκειμένου να αποτρέψει το κακό της τιμωρίας που ακολουθεί. Το ίδιο χαρακτηριστικό απεικονίζεται σε ένα μεγάλο σύνολο δεδομένων στα οποία ο θύτης διεκδικεί την εξουσία του μέσω πραγματικής σωματικής κακοποίησης ή απειλών, μπλέκει σε αταξίες και στη συνέχεια προσπαθεί να προστατεύσει τον εαυτό του απειλώντας με τιμωρία εάν το θύμα τον εκθέσει. Σε αυτές τις περιπτώσεις, υπάρχει ελάχιστο, αν όχι καθόλου, έδαφος στο να υποθέσουμε οποιαδήποτε εικόνα της οπτικής γωνίας του θύματος. Όλα όσα φανερώνονται, είναι πολύ πιο απλά· προφανώς, συνδέεται συνειρμικά με ορισμένες πράξεις μπούλινγκ μέσω προηγούμενων συσχετισμών, μια

πιθανή πρόκληση πόνου στον εαυτό του, ακριβώς όπως το καμένο παιδί στη συνέχεια διστάζει να βάλει το χέρι του στη φωτιά. Το γεγονός ότι φοβάται να βάλει το χέρι του στη φωτιά, στη συνέχεια δεν σημαίνει ότι υποθέτει ηθικό σφάλμα στην πράξη. Υπάρχει μεγαλύτερος λόγος να υποψιαστούμε μια αντίληψη περί ηθικής στην προηγούμενη περίπτωση; Τα ακόλουθα παραδείγματα καταδεικνύουν αυτές τις αποσπασματικές εγωιστικές παρορμήσεις:

1. Είδα ένα μικρό αγόρι να χαστουκίζει την αδερφή του, η οποία, μέσα στους λυγμούς της, είπε ότι θα το έλεγε στη μητέρα της. Το αγόρι φοβήθηκε και της είπε ότι αν το έκανε αυτό, θα την χαστούκιζε ξανά.
2. Ένα μεγάλο αγόρι και δύο μικρά αγόρια έπαιζαν άλογα· το μεγάλο αγόρι ήταν ο οδηγός· ένα από τα μικρά αγόρια βαρέθηκε το παιχνίδι και έτρεξε μακριά· το μεγάλο αγόρι τον έπιασε και τον μαστίγωσε· το μικρό αγόρι έκλαψε και είπε ότι θα το πει στην μητέρα του· το μεγάλο αγόρι του είπε ότι αν το έκανε, θα τον μαστίγωνε ξανά.
3. Δύο αγόρια είπαν στο τρίτο: «Αν πεις σε κανέναν ότι πήραμε αυτά τα σημαιάκια για να κάνουμε χαρταετούς, θα σε μαστιγώσουμε».
4. Αν και του απαγορεύεται να περιφέρεται αργά μετά το σχολείο, ο Harry (11 ετών) επιμένει να σταματάει για να παίξει και η αδερφή του Ethel αναγκάζεται να τον περιμένει και να κουβαλάει τα βιβλία του μέχρι να φτάσουν κοντά στο σπίτι· της λέει ότι αν εκείνη το πει στην μητέρα τους, θα την μαστιγώσει· όταν φτάνει σπίτι, λέει στην μητέρα του ότι άργησαν επειδή η Ethel περπατάει πολύ αργά. Αν τον μαστιγώσουν, θα την μαστιγώσει μετά και την προειδοποιεί ότι αν το πει στην μητέρα, θα την μαστιγώσει ξανά.
5. Ο L. (6 ετών) είπε στην αδερφή του ότι αν εκείνη έλεγε ότι έσπασε το παράθυρο του κελαριού, ο ίδιος θα έλεγε ότι εκείνη έτρωγε την τούρτα· κανένας από τους δύο δεν το είπε.
6. Έχω ακούσει τον Frank (10 ετών) σε πολλές περιπτώσεις να λέει στον John (6 ετών): «Αν δεν μου το δώσεις αυτό, θα πω στη μαμά τι έκανες και ξέρεις τι θα γίνει».
7. Τα μεγαλύτερα αδέρφια έλεγαν στον James ιστορίες για αλήτες και μετά έφευγαν τρέχοντας. Τον απείλησαν ότι αν το έλεγε στη μητέρα του, θα τον έβαζαν στο βαρέλι βροχής.

VI. ΒΑΣΑΝΙΣΜΟΣ

Υπό αυτόν τον τίτλο, 92 περιπτώσεις έχουν ταξινομηθεί. Ορισμένες διαφοροποιημένες υποδιαιρέσεις θα πρέπει να σημειωθούν:

1. Ο θύτης αντιλαμβάνεται κάποια συμπεριφορά που είναι ιδιαίτερα ανεπιθύμητη για το θύμα και ως εκ τούτου την χρησιμοποιεί ως μέσο επιδείνωσης.

1. Ο Μ. (6 ετών) γνωρίζει ότι ένα άλλο αγόρι δεν του αρέσει να τον αγγίζουν. Ο Μ. φέρνει αυτό το αγόρι σε μια συζήτηση και επιμόνως τον χτυπά στον ώμο.
2. Το παιδί Μ. (9 ετών) γνωρίζει ότι η F. δεν θέλει να της αγγίζουν τα μαλλιά· τα έδεσε με δυνατούς κόμπους ενώ κοιμόταν.
3. Η F. (3½ ετών) γνωρίζει ότι ο Μ. (4 ετών) δεν του αρέσει να τον αγκαλιάζουν. Εκείνη τον κυνηγάει και τον αγκαλιάζει με το ζόρι.
4. Μια σεμνή κοπέλα θυμάται ως ενήλικη ότι στα 13 της δεν άντεχε να τη φιλούν. Ο ξάδερφός της, που γνώριζε αυτή την αδυναμία, την φιλούσε μέχρι εκείνη να ουρλιάξει από οργή.
5. Η F. (7 ετών) φοβάται πολύ τη φωτιά, την έσπρωξε ο αδερφός της πάνω στη σόμπα και την τραυμάτισε άσχημα· εκείνος πανικοβλήθηκε από τη θλίψη.

2. Ένα εμφανές κοινό μέσο βασανισμού είναι η παρεμπόδιση της διέλευσης κάποιου άλλου. Ένα αγόρι χορεύει στο πέρασμα της αδερφής του στον δρόμο προς το σπίτι, γελώντας, κάνοντας απειλητικές κινήσεις με τα χέρια του απολαμβάνοντας την ενόχλησή της. Οι περιπτώσεις που

αναφέρονται εδώ, φαίνεται να είναι ιδιαιτέρως επιβαρυντικές και γενικά καταλήγουν σε θυμό ή κλάμα ή και τα δύο.

3. Ένα κοινό ένστικτο είναι αυτό της παρέμβασης και της παρεμπόδισης όσων είναι απασχολημένοι.

1. Η F. έπιανε την φούστα της μητέρα της και την έσερνε προς τα πίσω· όσο της έλεγε να σταματήσει τόσο εκείνη απολάμβανε να το κάνει.
2. Ο Μ. (3 ετών) έβαλε το πόδι του κάτω από την κουνιστή καρέκλα για να μην μπορεί η μικρή του αδερφή να κουνιέται.
3. Η F. (3 ετών) πέταξε το βιβλίο που διάβαζε η μητέρα της στο πάτωμα· τα μάτια της άστραψαν και γέλασε.
4. Η F. (12 ετών) τύλιγε με τα χέρια της την μεγαλύτερη αδερφή της και την κρατούσε όταν ήταν απασχολημένη· επέμενε.
5. Ο Μ. (9 ετών) κούνησε το χέρι της αδερφής του όταν προσπαθούσε να περάσει κλωστή σε μια βελόνα. Εκείνη έκλαψε και μετά της πέρασε την κλωστή.
6. Ο Μ. (11 ετών) έβαλε το πόδι του στην καρέκλα της μικρότερης αδερφής του και την κουνούσε· εκείνη ούρλιαξε και του είπε: «Τώρα Archie σου λέω να σταματήσεις». Εκείνος απάντησε: «Γιατί Alice; Δεν κάνω τίποτα». «Ναι κάνεις, τώρα απλώς σταμάτα». Συνέχισε μέχρι εκείνη να κλάψει και κάποιος επενέβη και έπειτα έκανε γκριμάτσες.
7. Η Φ. (4 ετών) έχτιζε σπίτια από τουβλάκια. Ο Μ. μπήκε μέσα και τα έριξε κάτω και μετά πήγε στο διπλανό δωμάτιο και περίμενε μέχρι να τα ξαναχτίσει. Έπειτα μπήκε μέσα πονηρά - από τα μάτια του, που χόρευαν, μπορούσε κανείς να καταλάβει ότι θα έκανε σκανδαλιά - και τα έσπρωξε ξανά. Αυτή η κατάσταση επαναλήφθηκε αρκετές φορές. Η Φ. εξοργίστηκε πολύ και ο Μ. απόλαυσε την ταραχή της.

Υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία άλλων περιπτώσεων που όλες απεικονίζουν αυτή την ψυχική ιδιοσυγκρασία, η οποία από τη μία πλευρά φαίνεται εγωιστική και από την άλλη κοινωνικά παιχνιδιάρικη. Ο Μ. κουνάει απότομα την καρέκλα, στην οποία πάει να καθίσει η αδερφή του. Η F. (6 ετών) λύνει τα κορδόνια της ποδιάς της αδερφής της (4 ετών) και αρνείται να τα δέσει ξανά. Ο Μ. στο σχολείο τραβάει τα μαλλιά ενός άλλου αγοριού, τον τσιμπάει και μετά παίρνει το μολύβι του και γελάει με ευχαρίστηση. Ένα μικρό κορίτσι παίζει με τον Μ. (5 ετών) αντιλαμβάνεται ότι μπορεί να τον ενοχλήσει τραβώντας το παλτό του, κάτι που το κάνει επανειλημμένα, γελώντας με ευχαρίστηση.

Από τις 92 περιπτώσεις που ταξινομήθηκαν ως βασανιστήρια και δεν λείπουν δεδομένα, παρουσιάζονται τα ακόλουθα γεγονότα: εκ των θυτών οι 13 είναι πέντε ετών και κάτω, οι 28 είναι έξι με δέκα ετών, οι 16 είναι από έντεκα με δεκαπέντε ετών και τρεις είναι άνω των δεκαπέντε ετών. Υπάρχουν 63 αγόρια και 22 κορίτσια. Σε 13 περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος από το θύμα και σε 13 περιπτώσεις είναι νεότερος και σε 7 περιπτώσεις το θύμα είναι ένας ενήλικας. Ο θύτης είναι ένας αδερφός σε 18 περιπτώσεις, μία αδερφή σε 7, ένας συμμαθητής ή συμπαίκτης σε 13, ένας γιος σε 6, μία κόρη σε μία περίπτωση, μία ανιψιά σε μία περίπτωση. Σε 34 περιπτώσεις, το θύμα είναι αρσενικό και σε 47 περιπτώσεις είναι θηλυκό.

Αυτές οι περιπτώσεις φαίνεται να έχουν μια στενή σχέση με ένα είδος άσκοπης σκληρότητας, ένα κοινό αίσθημα ευχαρίστησης και ικανοποίησης από τον πόνο και την δυσφορία του θύματος. Το παιδί παραμένει ένας εγωιστής μέσα σε μια ομάδα ανεξάρτητων ατόμων. Όμως, αυτές οι δράσεις έχουν υποστεί κάποιες ριζικές τροποποιήσεις:

1. Ο θύτης και το θύμα είναι στενοί συγγενείς ή συμπαίκτες και υπό γενικές συνθήκες οι σχέσεις τους θα πρέπει να υποθέτουμε ότι είναι φιλικές, ακόμη και στοργικές.

2. Η παντελής σωματική σκληρότητα κάπως μετριάζεται και η πρωταρχική ενέργεια φαίνεται να έχει μετατραπεί σε μορφές σκληρότητας περισσότερο ψυχικού ή ελάχιστου σωματικού χαρακτήρα.

3. Η πιο σημαντική τροποποίηση, ωστόσο, είναι η καθαρή θέαση και ίσως η κυριαρχία της παρόρμησης του παιχνιδιού. Τα ίχνη των συναισθημάτων του θυμού, του μίσους ή της εκδίκησης έχουν εξαφανισθεί εντελώς ή, όπως θα λέγαμε, έχουν αποσπαστεί από την αλυσίδα και στην θέση τους έχει συνδεθεί η κοινωνική παρόρμηση του παιχνιδιού. Είναι πιθανόν ότι, η παρόρμηση του παιχνιδιού να υπήρχε στην προηγούμενη κατάσταση, αλλά να ήταν κρυμμένη από την κυριαρχία της εγωιστικής δράσης. Αυτή είναι μια ακόμη απεικόνιση του αποσπασματικού χαρακτήρα της παιδικής σκέψης, η οποία συχνά μας οδηγεί στο να συγχέουμε τον έναν μόνο κρίκο με μια ολόκληρη αλυσίδα και καθιστά δυνατό το να υπάρχουν εγωιστικά συναισθήματα δίπλα-δίπλα με θερμά κοινωνικά συναισθήματα και στο ίδιο άτομο. Ο ψυχολόγος Mantagazza (Der Hasses, σελ. 22)[18] δίνει κάποια ενδοσκοπικά στοιχεία που σχετίζονται άμεσα με αυτό το σημείο:

«Παρά τα τόσα χρόνια μου, δεν μπορώ να αντισταθώ στην παρόρμηση να επιδοθώ κατά καιρούς σε αθώα πειράγματα, *αν και νιώθω ανίκανος για κακία και από την κορυφή ως τα νύχια είμαι φορτισμένος με ένα καλοπροαίρετο συναίσθημα*. Πριν μερικά χρόνια, πήγα ένα βράδυ στο δωμάτιο του καλύτερου και πιο παλιού μου φίλου και εκεί είδα τα παπούτσια του. Δεν μπόρεσα να αντισταθώ στον πειρασμό να πετάξω το ένα επάνω στην γειτονική στέγη. Για κανέναν θησαυρό δεν θα έχανα την χαρά που έλαβα από αυτό! Ως ενθουσιώδης ψυχολόγος, σκέφτηκα τότε τη γιαγιά μου που συμβούλεψε τη νύφη της να τρίβει τα χέρια της με φύλλα γαϊδουράγκαθου για να ασπρίσουν. Είχα κληρονομήσει το ίδιο αίμα στις φλέβες μου και δεν ήμουν εκφυλισμένος απόγονος».

Η ακόλουθη περίπτωση είναι ενός είδους σοβαρής πιθανότητας ότι δύο αποσπασματικά και αντίθετα συναισθήματα μπορεί να υπάρχουν στο ίδιο παιδικό μυαλό:

> Ο Μ. (9 ετών) έριχνε τα σπιτάκια από κάρτες της F. (7 ετών) κάθε φορά που τα έχτιζε. Εκείνη θύμωσε, χτύπησε το πόδι της κάτω και του είπε να σταματήσει. Ο Μ. είχε μεγάλη χαρά. Τελικά η F. έκλαψε. Μετά από αυτό, ο Μ. λυπήθηκε, της έχτισε ένα πολύ ψηλό σπίτι από κάρτες και της υποσχέθηκε ότι δεν θα το ξαναρίξει.

Γιατί την μία στιγμή ο Μ. είναι ένας εγωιστής σε έναν κόσμο ατομικισμού, ενθουσιώδης με τη δυστυχία που προκαλεί σε κάποιον άλλον και την επόμενη στιγμή είναι ένα συμπαθητικό μέλος μιας αλτρουιστικής κοινωνίας; Είναι αυτές πράξεις μιας συνεχούς και ομοιογενούς συνείδησης ή θα πρέπει να θεωρηθούν ως ξεχωριστές αντιδράσεις από θραύσματα της συνείδησης - θραύσματα το καθένα με ξεχωριστή φυλογενετική προέλευση και ανάπτυξη;

VII. ΚΑΨΩΝΙΑ

Υπάρχουν 52 περιπτώσεις που αναφέρθηκαν ως καψώνια. Μεταξύ των μορφών που αναφέρονται είναι οι ακόλουθες: Λούσιμο του θύματος σε κρύο νερό· προσποίηση ότι θα το θάψουν ζωντανό· βάζοντάς το πάνω από έναν γκρεμό με ένα σχοινί· κράτημα του κεφαλιού του κάτω από το νερό· εξαναγκάζοντας το θύμα να προβεί σε αναξιοπρεπείς πράξεις· αναγκάζοντας το θύμα να περπατήσει με δεμένα μάτια πάνω σε αιχμηρές πέτρες με γυμνά πόδια· προσποίηση

[18] Ο συγγραφέας αναφέρεται στον Paolo Mantegazza (1831 – 1910) και το βιβλίο του «Fisiologia dell'odio» («Φυσιολογία του μίσους») του 1889 (Σ.τ.Μ.).

ότι θα του κόψουν τον λαιμό· δέσιμο σε δέντρο· βάψιμο σώματος· ρίξιμο σε ποτάμι· τύλιγμα σε κουβέρτα· ξύρισμα κεφαλιού.

Τα καψώνια φαίνεται να διαφέρουν από τις συνήθεις περιπτώσεις μπούλινγκ ή βασανισμού στο ότι οι επιτιθέμενοι δρουν όχι ως άτομα αλλά ως ομάδα· εκδηλώνεται εμφανώς στα χρόνια από 15 με 20 και κυρίως συμβαίνει όταν βρίσκονται στο λύκειο. Μια σημαντική μελέτη θα ήταν να προσδιοριστεί το εάν η παρόρμηση είναι ένα χαρακτηριστικό μιας κάποιας ηλικίας ή είναι απλώς το αποτέλεσμα μιας γενικής εγωιστικής παρόρμησης, που έχει ήδη περιγραφεί, υπό συγκεκριμένες συνθήκες ή υπό τις επιρροές της παράδοσης. Έχουμε πράγματι σε αυτό το φαινόμενο τον συνδυασμό των εγωιστικών παρορμήσεων της πρώιμης παιδικής ηλικίας με το κοινωνικό και αγελαίο ένστικτο της εισερχόμενης εφηβείας; Ωστόσο, αρκεί στα πλαίσια αυτής της μελέτης να παρατηρήσουμε ότι σε μια συγκεκριμένη μορφή οι κινήσεις και ορισμένες ψυχικές καταστάσεις από την έρευνά μας επιμένουν, τουλάχιστον μέχρι την ενηλικίωση, υπό ορισμένες συνθήκες. Αναφέρονται μερικές περιπτώσεις μορφών παρενόχλησης στα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε μικρότερα παιδιά· αλλά η πλειονότητα αυτών των περιπτώσεων δείχνει τα σημάδια μίμησης των συνηθειών του λυκείου.

ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΜΕΣΩ ΔΙΕΓΕΡΣΗΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ.

Φαίνεται να υπάρχει στο μυαλό ένας ενστικτώδης σεβασμός, ακόμη και φόβος, για το ήρεμο, χωρίς συναισθήματα άτομο που δεν εκδηλώνει ποτέ έντονα συναισθήματα και ιδιαίτερα τα πιο αδύναμα, όπως ο φόβος, ο θυμός, η ντροπή, ο φθόνος κ.λπ. Ο Chesterfield[19] επιδοκιμάζοντας αυτό το είδος ανθρώπου, μίλησε για ένα κοινό ένστικτο. Έχουμε μια ενστικτώδη ικανοποίηση στο να βλέπουμε τον εχθρό μας να πέφτει θύμα σε οποιαδήποτε από αυτά τα συναισθήματα. Υπάρχει μια έμφυτη πεποίθηση ότι κάνοντας αυτό, ο εχθρός μας γίνεται λιγότερο επικίνδυνος. Νιώθουμε ότι, σε έναν διαγωνισμό οποιουδήποτε είδους, έχουμε αποκτήσει ένα διακριτό πλεονέκτημα όταν έχουμε αναγκάσει τον αντίπαλό μας να εισέλθει σε οποιαδήποτε από αυτές τις καταστάσεις και επιπλέον νιώθουμε χαρά κάνοντάς το. Όσο αφηρημένη κι αν είναι η έκφραση αυτής της γενικής αρχής, φαίνεται ότι καμία κατηγορία ανθρώπων δεν την είχε πιο έντονα συνειδητοποιήσει, τουλάχιστον σε συγκεκριμένη μορφή, όσο τα παιδιά, ακόμη και τα νεότερα. Στις υπόλοιπες ρουμπρίκες αυτής της μελέτης, η κυρίαρχη παρόρμηση που φαίνεται να παρακινεί τον θύτη είναι το να διεγείρει στο θύμα την έκφραση αυτών των συναισθημάτων, του φόβου, του θυμού, της ντροπής, του φθόνου και της απογοήτευσης· και η έκφρασή τους φαίνεται να αποτελεί την κύρια πηγή ευχαρίστησής του. Πάνω από τις μισές από τις χίλιες εκατό περιπτώσεις δείχνουν αυτή την παρόρμηση.

VIII. ΔΙΕΓΕΡΣΗ ΦΟΒΟΥ.

1. Φόβοι κακοποίησης της σωματικής ακεραιότητας.

1. Ο Charlie (7 ετών) και η Minnie (5 ετών) έπαιζαν στην αυλή· ένα άγνωστο αγόρι εμφανίζεται στην διπλανή αυλή· Ο Charlie είπε στην Minnie ότι το αγόρι είχε μαχαίρι και ότι ερχόταν να της κόψει τα αυτιά· Η Μ. έφυγε τρέχοντας και ο C. γέλαγε.
2. Ο Willie φοβόταν τα σκυλιά. Ο Henry έβαλε τον Willie πάνω στην πλάτη του σκύλου. Ο Willie ούρλιαζε και έκλαιγε· Ο Η. γέλαγε.

[19] Αναφορά στον 4ο Κόμη του Chesterfield, Philip Dormer Stanhope (1694 – 1773) [(Σ.τ.Μ.)].

3. Ο Μ. (4 ετών) χαίρεται να λέει στην μικρή του αδερφή ότι δεν θα μεγαλώσει άλλο, ότι τα μαλλιά της είναι λινάρι και ότι τα ποντίκια είναι κάτω από το κρεββάτι της· εκείνη κλαίει.

Υπάρχει μεγάλη ποικιλία τέτοιων περιπτώσεων, 46 περιπτώσεις συνολικά· οι κύριες μορφές είναι αυτές του φόβου ότι τα αυτιά, οι μπούκλες ή τα δάχτυλα των ποδιών θα κοπούν, ότι θα χαθούν, ότι θα τιμωρηθούν, ότι θα θαφτούν ζωντανοί κλπ.

2. Φόβοι για φίδια, σκουλήκια, έντομα κλπ.

1. Ο Charlie (11 ετών) έβαλε ένα φίδι στην τσέπη του και ζήτησε από μία συγγενή του να αγγίξει το μεγάλο πουλί· εκείνη έβαλε το χέρι της στην τσέπη του και ούρλιαξε· Ο Charlie γέλαγε και την κυνήγησε. Έπειτα, έδεσε το φίδι γύρω από το πόμολο της πόρτας και γέλαγε όταν η μητέρα του κατά λάθος το έπιασε.
2. Ο Μ. (10 ετών) προκάλεσε την αδερφή του να σκαρφαλώσει ένα δέντρο. Εκείνος έβαλε μια κάμπια μέσα στην διχάλα· η αδερφή του τον μάλωσε και ο Μ. γέλαγε.
3. Ο Μ. (10 ετών) φωνάζοντας και γελώντας, κυνηγά την αδερφή του με μια υφασμάτινη αράχνη.

Με τον ίδιο τρόπο, τα παιδιά πειράζουν κυνηγώντας το ένα το άλλο με καπέλα, βαμβάκι, σκουλήκια και το παιχνίδι jack-in-the-box.

3.Φόβοι για το σκοτάδι, φαντάσματα κλπ.

1. Ένα κορίτσι έμεινε μόνη με μικρά παιδιά μια νύχτα, τους έλεγε ιστορίες φαντασμάτων και μετά τα έβαλε σε μια σκοτεινή αποθήκη, τρομάζοντάς τα τόσο πολύ που ένα από τα θύματα στην ενήλικη ζωή βλέπει ακόμη «μάτια που λάμπουν διαβολικά».
2. Ένα αγόρι, αφού έλεγε στους αδελφούς και στις αδελφές ιστορίες με φαντάσματα, τη νύχτα γύριζε στους διαδρόμους, ντυμένος με σεντόνι, βγάζοντας τρομακτικούς στεναγμούς.
3. Ένα κορίτσι από το οικοτροφείο έτριψε φώσφορο στο πρόσωπό της και περιφερόταν τρυπώνοντας με το φλογώδες κεφάλι της στα υπνοδωμάτια.

4. Βρίσκουμε κάποιου τύπου πλησίασμα ως προς το αλτρουιστικό συναίσθημα σε μερικές περιπτώσεις όπου το θύμα φοβάται από επικείμενο κίνδυνο για κατοικίδια ή φίλους.

1. Ένας αδερφός ευχαριστιόταν να υποκρίνεται ότι πνίγει την γάτα της αδερφής του ή ότι θα την δώσει στον σκύλο.
2. Ένα μικρό κορίτσι (5 ετών) πειραζόταν εντόνως από απειλές ότι θα απήγαγαν τον μικρό της αδερφό.
3. Μία μικρή αδερφή βασανιζόταν εντόνως από έναν ξάδερφο που της έλεγε ότι ο αδερφός της έχει χαθεί.
4. Η μαμά πείραζε την Edith (5 ετών) υποκρινόμενη ότι θα κόψει το χέρι του μπαμπά.

Από τις 91 περιπτώσεις πειράγματος μέσω διέγερσης φόβων, σε 52 περιπτώσεις οι θύτες είναι αρσενικού φύλου και σε 32 περιπτώσεις είναι θηλυκού φύλου. Οι ηλικίες των θυτών κατανέμονται ως εξής: κάτω από πέντε ετών, 2· από έξι έως δέκα ετών, 29· από έντεκα έως δεκαπέντε ετών, 15· ενήλικες, 5· σε 18 περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος σε ηλικία από το θύμα· και σε μια περίπτωση, το θύμα είναι μεγαλύτερο (με εξαίρεση δύο περιπτώσεις παιδιών που πείραζαν ενήλικες και τέσσερις περιπτώσεις ενηλίκων που πείραζαν παιδιά)· σε 15 περιπτώσεις, ο θύτης είναι αδερφός· σε 5 περιπτώσεις είναι αδερφή· σε 4 περιπτώσεις είναι ξάδερφος· σε δέκα

περιπτώσεις είναι συμπαίκτης και σε μία περίπτωση είναι ανιψιός, γιος, κόρη, τροφός, μητέρα, και θεία· από τα θύματα, τα 33 είναι αρσενικού φύλου και τα 43 είναι θηλυκού φύλου.

Ο Αριστοτέλης[20] ανέλυσε την συναισθηματική ευχαρίστηση στο δράμα και η ανάλυσή του, η οποία έχει αντέξει στη δοκιμασία από το πέρασμα των αιώνων, αναγνωρίζει ως κύρια συστατικά της δύναμής του τον φόβο και τον οίκτο - το ένα ως η μεγάλη αρχή στον κόσμο του ατομικισμού και το άλλο ως το ιδανικό του αλτρουιστικού κόσμου. Για αιώνες λοιπόν, στο δράμα στη σκηνή και στο δράμα στα βιβλία, μια κύρια πηγή ευχαρίστησης έχει υπάρξει η παρακολούθηση εκδηλώσεων των συναισθημάτων του φόβου. Σχετικά με τις φωτιές των άγριων υπήρχαν σε μιμητικούς και άγριους χορούς οι εκφράσεις αυτού του συναισθήματος. Όμως, για τους άγριους και τα κτήνη ο φόβος είχε μια πιο πραγματική και προσωπική σημασία. Σε μία καταδίωξη και σε μία μάχη, όταν το θύμα τρεπόταν σε φυγή ή βυθιζόταν στο φόβο ή γύρω από έναν αιχμάλωτο πολέμου, τον οποίο οι άγριοι βασάνιζαν για να μπορέσουν να παρακολουθήσουν εκδηλώσεις φόβου, βλέπουμε την πραγματικότητα καθώς και την καθολικότητα της παρόρμησης. Γυναίκες και παιδιά σε τρελή φρενίτιδα συμμετείχαν σε αυτό το τελευταίο είδος πολυτέλειας. Μπορούμε να δούμε την αγάπη για το ηγετικό στοιχείο σε αυτό το συναίσθημα, καθώς εάν ο αιχμάλωτος έδειχνε φόβο, τότε η απόλαυση του βασανιστή γινόταν υστερική και φρενήρης και εάν δεν έδειχνε φόβο, τότε τιμούσαν την μνήμη του και έπιναν το αίμα του, έτρωγαν την καρδιά του, το αριστερό του μάτι ή ολόκληρη την σάρκα του, ούτως ώστε να κληρονομήσουν το θάρρος του. Αυτή πρέπει πράγματι να ήταν μια από τις πιο καθολικές συναισθηματικές απολαύσεις.

Ήταν το συναίσθημα το πιο έντονο που προκλήθηκε στις πιο έντονες στιγμές της ζωής. Δεν χρειάζεται και πολλή φαντασία για να πιστέψει κανείς ότι θα πρέπει να είναι βαθιά ριζωμένο με πολλές από τις νευρικές αντιδράσεις που προσφέρουν ευχαρίστηση.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο κατά την πρόκληση φόβου όσο και κατά τον βασανισμό, ο θύτης δεν έχει καμία προσωπική κακή πρόθεση για το θύμα. Η παρόρμησή του στο να ενοχλήσει ενέχεται στον εγωισμό που φαίνεται να παρουσιάζεται μόνο στην πλευρά αυτού που ενοχλεί στην υπόθεση· Υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η πλευρά του θύματος αναδύεται στη συνείδηση, είτε με παιδιά είτε με αγρίους.

ΙΧ. ΔΙΕΓΕΡΣΗ ΘΥΜΟΥ.

1. Η Susie (14 ετών) έκανε τον Μ. (7 ετών) να θυμώνει και να γίνεται έξαλλος και μετά τον έπιανε γρήγορα από τον καρπό, βασανίζοντάς τον και λέγοντάς του τι θα του έκανε εάν της έκανε εκείνος κάτι αφότου τον ελευθέρωνε. Μερικές φορές, αφού τον έκανε να θυμώσει, τον έδενε σε ένα δέντρο. Φαίνεται ότι της άρεσε να του προκαλεί θυμό και μετά να του δείχνει ότι εκείνος δεν θα μπορούσε να κάνει κάτι για τον θυμό που του προκάλεσε.
2. Στην Hannah (9 ετών) άρεσε να κάνει γκριμάτσες στον μεγαλύτερο αδερφό της· εκείνος θύμωνε και έκανε έκκληση στην μητέρα του για προστασία ή έτρεχε πίσω από την Hannah και προσπαθούσε να την χτυπήσει. Εκείνη συνέχιζε να γελάει.
3. Ο John (15 ετών) χάνει την ψυχραιμία του πολύ εύκολα. Οι συμπαίκτες του μερικές φορές λένε: «Ας βγάλουμε τον John έξω» και πετάνε την μπάλα μακριά του ή κρύβουν το καπέλο του.
4. Ένα μικρό κορίτσι (10 ετών) πετούσε πράγματα όταν το πείραζαν· οι θύτες στέκονταν σε απόσταση και την πείραζαν.
5. Η Ritta (3 ετών) αντιλήφθηκε ότι η Flora (2 ετών) ούρλιαζε όταν την έσπρωχνε· μετά από αυτό η R. έβρισκε την ευκαιρία να σπρώχνει την F.

---

[20] Αναφορά στον Αριστοτέλη, τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο (384 π.χ. – 322 π.χ.). Ο Αριστοτέλης θεωρείται εμβληματική μορφή στον χώρο της παγκόσμιας φιλοσοφίας (Σ.τ.Μ.).

6. Η Louisa (8 ετών) συνήθιζε να κλαίει με το παραμικρό. Όταν τα παιδιά στο σχολείο το αντιλήφθηκαν αυτό, της τραβούσαν τα μαλλιά, πέταγαν τα βιβλία που κρατούσε, μόνο και μόνο για να την δουν να κλαίει και μετά την αποκαλούσαν «κλαψιάρικο μωρό».

7. Όταν ήμουν πέντε χρονών, ένα κορίτσι απ' την γειτονιά στεκόταν δίπλα στον φράχτη της και με πείραζε τρίβοντας τον δείκτη και βγάζοντας έναν συριστικό ήχο. Εγώ ούρλιαζα αλλά εκείνη το συνέχιζε μέχρι που έτρεχα μέσα στο σπίτι.

8. Ξέρω ότι το πείραγμα συχνά τεστάρει το σημείο κλάματος καθώς εγώ (θηλυκό) θυμάμαι όταν ήμουν 13 χρονών ότι αυτό ήταν το κύριο κίνητρό μου για να πειράζω την αδερφή μου.

Τα παραπάνω παρουσιάζουν δύο τύπους μιας πολύ γενικής κατηγορίας δεδομένων. Ο θύτης προκαλεί ενόχληση με κάποιο τρόπο και το νευρικό σύστημα του θύματος, του παρέχει, όπως φαίνεται, τρεις εναλλακτικές: πρώτον, να αγανακτήσει· δεύτερον, να δείξει υποταγή και ίσως να κλάψει· τρίτον, να φανεί αδιάφορος. Αν το θύμα αντιδράσει με οποιαδήποτε από τις δύο πρώτες εναλλακτικές, ο θύτης με τη σειρά του αντιδρά με τη μορφή κινήσεων που υποδηλώνουν ευχαρίστηση· «γελάει», «απολαμβάνει», «διασκεδάζει», «χαχανίζει», «μια σκανταλιάρικη λάμψη υπάρχει στα μάτια του», «το μάτι του γυαλίζει», στη γλώσσα εκείνων που τα αναφέρουν. Αν ακολουθηθεί η τρίτη εναλλακτική, αυτή της αδιαφορίας, το πείραγμα γενικά σταματά και ο θύτης δείχνει σεβασμό στο θύμα, όπως όταν σέβεται κανείς το χωρίς συναισθήματα και πειθαρχημένο άτομο. Το κίνητρο, αν αυτό που φαίνεται ως ένα τυφλό προσωπικό ένστικτο μπορεί να έχει ένα κίνητρο, φαίνεται να είναι η επιθυμία να δει σε ένα άλλο άτομο να παίζεται κάποιου είδους έργο αποδυνάμωσης συναισθήματος. Τα μέσα που χρησιμοποιεί ο θύτης για να διεγείρει αυτές τις καταστάσεις ποικίλλουν. Μερικές από τις κυριότερες περιπτώσεις παρουσιάζονται εδώ.

Χ. ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΕΚΤΕΛΟΥΝ Η' ΣΧΕΔΟΝ ΕΚΤΕΛΟΥΝ ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ.

1. Ο Willie (18 μηνών) καθόταν στο βραδινό τραπέζι. Η μητέρα του απαγόρευσε να αγγίξει το μαχαίρι· εκείνη γύρισε από την άλλη μεριά και σε μια στιγμή το μικρό χεράκι έπιασε σχεδόν την λεπίδα· το παιδί κοιτούσε προσεκτικά όλη την ώρα την μητέρα· η μητέρα τον είδε και του χτύπησε το χέρι· το παιδί έκλαψε αλλά παρ' όλ' αυτά σε άλλη στιγμή, προτού σταματήσει το κλάμα, έβαλε πάλι μπροστά το χέρι του προς την λεπίδα.

2. Ο πατέρας είπε στον George (2½ ετών) να μην αγγίξει κάποια χαρτιά· το παιδί έβαλε αμέσως τα δάχτυλά του πάνω τους.

3. Ο Α. (3½ ετών) έπαιζε κοντά στο μωρό· η μητέρα του είπε: «Πρόσεχε αγάπη μου, μην χτυπήσεις το μωρό». Αμέσως το παιδί τέντωσε τα χέρια του σαν να χτυπούσε το μωρό.

4. Η Ethel και ο Walter (4 ετών) ενώ τους απαγορεύεται να βγαίνουν στη βεράντα, κατέβαιναν στο κάτω σκαλοπάτι, κοιτούσαν την μητέρα τους και γελούσαν.

5. Ένα αγόρι (2 ετών) ενώ του απαγορεύεται να ανακατεύει τα μαλλιά του μετά το χτένισμα, έβαζε τα χέρια του πολύ κοντά στα μαλλιά του και έκανε τις κινήσεις, ουρλιάζοντας και γελώντας.

Υπάρχουν 131 περιπτώσεις, σχεδόν όλες πανομοιότυπες στην ιστορία τους. Το παιδί είτε εκτελεί είτε σχεδόν εκτελεί ή υποκρίνεται ότι εκτελεί την απαγορευμένη πράξη· έπειτα, γενικά γελάει ή με κάποιον τρόπο δείχνει ευχαρίστηση. Τέσσερις από τους θύτες είναι 'βρέφη'· έξι είναι μεταξύ ενός και δύο· 16 είναι δύο ετών· 3 είναι τριών ετών· 27 είναι τεσσάρων ετών· 14 είναι πέντε ετών· 5 είναι έξι ετών· 7 είναι εφτά ετών· 6 είναι από εφτά μέχρι έντεκα ετών· ένα είναι δεκαπέντε ετών και σε έντεκα περιπτώσεις η ηλικία δεν αναφέρεται· σε 67 περιπτώσεις το παιδί είναι αρσενικό και σε 57 είναι θηλυκό· σε 37 περιπτώσεις έχει πράγματι εκτελεσθεί το απαγορευμένο· και σε 77 περιπτώσεις, η απαγορευμένη πράξη έχει σχεδόν εκτελεσθεί ή υπάρχει

προσποίηση ότι αυτή εκτελείται. Σε 32 περιπτώσεις, το παιδί καταγράφεται να γελάει, να χαμογελάει, να δείχνει αδίστακτο, να έχει μια πονηριά στο βλέμμα του ή να γυαλίζουν τα μάτια του· σε 38 περιπτώσεις, το παιδί καταγράφεται να ενεργεί δελεαστικά.

Αυτή η κατηγορία δεδομένων, όπως βλέπουμε, δείχνει ότι το πνεύμα ανταγωνισμού για την εξουσία εμφανίζεται στη βρεφική ηλικία και αν υπάρχει κάποια ποσοτική σημασία στις 131 περιπτώσεις που παρουσιάζονται, το ένστικτο φαίνεται να φτάνει στο μέγιστό του κατά το τέταρτο και πέμπτο έτος. Οι παρορμήσεις έχουν έτσι τα χαρακτηριστικά του ενστίκτου· η συχνότητά τους, η ταυτότητα της μορφής τους και η ταχύτητα της αντίδρασής τους υποδηλώνουν αντανακλαστική δράση. Υπάρχει επίσης, στην ετοιμότητα με την οποία τα υποκείμενα αντιδρούν και αντιστέκονται, αφού τους έχει απαγορευτεί η πράξη, η έννοια της υπνωτικής υποβολής· στο παιδί ειπώθηκε να μην αγγίξει το μαχαίρι και το χέρι του αμέσως το έπιασε· στο παιδί ειπώθηκε να μην αγγίξει κάποια χαρτιά, ομοίως δεν μπόρεσε να αντισταθεί στο να τα πιάσει· η ιδέα του να βγει έξω, αν και παρουσιάζεται αρνητικά, μεταφέρει το παιδί προς την πόρτα ή στο να στέκεται στο τελευταίο σκαλί. Είναι σαν το εγωιστικό και αντιπαθητικό ένστικτο να λειτουργεί ως δύναμη που μετατρέπει μια εντολή αρνητικής μορφής σε καταφατική μορφή, ώστε η εντολή: «Μην το κάνεις αυτό» να μετατρέπεται μέσω μιας προδιατεθειμένης παρόρμησης ανταγωνισμού σε: «Κάνε αυτό». Παρ' όλα αυτά, επειδή αυτή η παρόρμηση είναι ένα σπασμένο θραύσμα στα συντρίμμια της ζωικής φύσης, η παρουσία της δεν αποκλείει την ύπαρξη άλλων παρορμήσεων μιας αντιφατικής αρχής. Το παιδί μπορεί ταυτόχρονα να είναι στοργικό και όμως, σε τυχαίες διεγέρσεις παλαιών παρορμητικών καναλιών, να δίνει τόνο και σε ασύμφωνες νότες.

ΧΙ. ΠΕΙΡΑΓΜΑ ΜΕ ΑΡΠΑΓΗ Ή ΑΠΟΚΡΥΨΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ.

Έχουμε ήδη περιπτώσεις όπου το παιδί έχει αρπάξει, με εκφοβιστικό τρόπο, την περιουσία άλλων για ωφελιμιστικό σκοπό. Σε αυτή την κατηγορία, ο κυρίαρχος σκοπός ήταν σαφώς η απόκτηση της περιουσίας, όπου η ικανοποίηση της ευχαρίστησης από τα συναισθήματα του θύματος ήταν δευτερεύουσα, αν πράγματι αποτελούσε συνειδητό στοιχείο. Αυτή η αλυσίδα δραστηριοτήτων, μπορούμε να πούμε πως, φαίνεται να έχει σπάσει στη μέση και οι παρούσες περιπτώσεις είναι εκείνες που δεν έχουν κανέναν ωφελιμιστικό σκοπό και, αν υπάρχει κάποιο κίνητρο πάνω ή κάτω από το κατώφλι της συνείδησης, αυτό βρίσκεται στην ικανοποίηση και την ευχαρίστηση των εξασθενημένων συναισθημάτων του θύματος.

1. Η Alice έπαιρνε τα παιχνίδια της Florence (4 ετών) λέγοντας: «Έχω την μπάλα σου και δεν μπορείς να την πάρεις». Η Florence έκλαιγε, κλώτσαγε και χτυπούσε.
2. Ο Charlie (5 ετών) παίρνει ένα – ένα τα τουβλάκια με τα οποία παίζει η May (3 ετών)· εκείνη ενοχλείται και κλαίει· η ευχαρίστηση του Charlie αυξάνει αναλογικά.
3. Ο Harry (8 ετών) έκλεβε τα παιχνίδια της Theo (4 ετών) μέχρι να τον μαλώσει, μετά τα έφερνε πίσω, αν και χόρευε με χαρά όταν εκείνη ούρλιαζε.
4. Όταν ήμουν (θηλυκό) 13 ετών, ένα αγόρι 16 ετών μου πήρε το κοντάρι που κρατούσα. Τον παρακάλεσα να μου το δώσει πίσω. Με έκανε να πιστέψω ότι θα μου το έδινε και μετά το πήρε πίσω λέγοντας: «Το θέλεις; Δεν εύχεσαι να το έχεις;» και όλες αυτές τις κακίες. Θύμωσα πολύ και προσπάθησα να του γρατζουνήσω το πρόσωπο και έκλαιγα. Μετά εκείνος είπε στην μητέρα του, εξηγώντας της το θέμα, ότι ήμουν ένα κλαψιάρικο μωρό.
5. Ο Lyman (3½ ετών) πειράζει την οικιακή βοηθό κρύβοντας πράγματα και αρνούμενος να τα επιστρέψει.
6. Δύο αγόρια στο σχολείο διαφωνούσαν για το ποιανού καπέλο θα έπαιρναν και θα έφευγαν με αυτό. Ένας πρότεινε κάποιο αγόρι αλλά ο άλλος είπε: «Όχι, θα το είχαμε όλη μέρα και πάλι δεν θα τον τρέλαινε αυτό· ας πάρουμε του Joe».

Υπάρχουν 53 περιπτώσεις· 34 αρσενικού φύλου και 12 θηλυκού φύλου: 5 ετών και κάτω, 5· έξι με δέκα ετών, 12· έντεκα με δεκαπέντε, 11· πάνω από δεκαπέντε ετών, 2. Σε 27 περιπτώσεις, τα θύματα είναι αρσενικού φύλου και σε 22 περιπτώσεις είναι θηλυκού φύλου. Σε 16 περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος από το θύμα· σε δύο περιπτώσεις είναι νεότερος. Ο θύτης είναι ο αδερφός σε 12 περιπτώσεις, είναι η αδερφή σε 3, ο φίλος σε 9, ο ξάδερφος σε 2, η θεία σε 1, η μητέρα σε 1. Σε 25 περιπτώσεις, οι αντιδραστικές κινήσεις του θύματος περιγράφονται ως θυμός, επίπληξη, οργή, ενόχληση, καταδίωξη, χτύπημα, γρατζούνισμα, κλωτσιά, ρίψη αντικειμένων ή αντισταθμιστική αντίδραση. Σε 18 περιπτώσεις, οι περιγραφικοί όροι είναι το κλάμα, το τρέξιμο προς το σπίτι, η αγκαλιά, ουρλιάζοντας και λέγοντάς τα στη μαμά.

XII. ΠΕΙΡΑΓΜΑ ΜΕ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ.

Ίσως να μην είναι απαραίτητο να αφιερώσουμε χώρο για τα δεδομένα αυτού του οικείου και απλού τύπου πειράγματος. Έχουν αναφερθεί 58 περιπτώσεις. Σε 26 περιπτώσεις, ο θύτης είναι αρσενικού φύλου και σε 7 περιπτώσεις είναι θηλυκού φύλου· σε 26 περιπτώσεις, το θύμα είναι αρσενικού φύλου και σε 25 περιπτώσεις είναι θηλυκού φύλου. Ως κανόνα για αυτού του είδους το πείραγμα έχουμε το ότι φαίνεται να συμβαίνει από παιδιά σε ομάδες.

Το όνομα που χρησιμοποιείται γενικά σχετίζεται κατά κάποιο τρόπο με προσωπικές ιδιαιτερότητες: Ένα μακρύ και λεπτό κορίτσι ή αγόρι αποκαλείται «Πόδια Σκουπόξυλα», «Μακριά Πόδια», «Φασόλι», «Άχαρος»· τα αδύνατα παιδιά αποκαλούνται «Κοκκαλιάρικα»· τα παχουλά «Χοντρά», «Hubity-hoy», «Μεγάλος χαζός»· τα παιδιά με κόκκινα μαλλιά «Sorrel-top», «Κοκκινο-κέφαλο Τζιτζιρόψωμο», «Κόκκινος», «Πυρσός», «Φωτο-κέφαλος», «Κεφάλι από Φωτιά»· τα παιδιά με φακίδες «Στιγματισμένη Ομορφιά»· ένα αγόρι με δύσμορφο στόμα «Στόμα Γατόψαρο»· ένα αγόρι με επιπλέον άρθρωση στον αντίχειρα «Στραβό Αντίχειρα»· με καμπούρα «Στραβό»· ένα κορίτσι με περίεργα μάτια «Παράξενα Μάτια», «Γουρουνίσια Μάτια»· κορίτσια με σκούρα επιδερμίδα «Γύφτισσα», «Ινδή», «Αράπισσα»· παιδιά που φορούν γυαλιά «Τέσσερα Μάτια», «Ο Γέρος της Μαμάς»· αυτά που κλαίνε συχνά «Κλαψιάρικο Μωρό», «Λατέρνα»· ένα αγόρι που πάντα ξεφεύγει «Πόσουμ»· ένα αγόρι από την επαρχία «Σπουργίτι» κλπ.

Σε 27 περιπτώσεις, οι αντιδραστικές κινήσεις περιγράφονται ως θυμός, χτύπημα, ρίψη αντικειμένων, καταδίωξη, γρατζούνισμα, μούγκρισμα, φίλημα, χτύπημα του ποδιού κάτω κλπ. Σε 7 περιπτώσεις, οι όροι προσδιορισμού είναι αυτοί του κλάματος και της επικοινωνίας με την μητέρα· σε 2 περιπτώσεις, το θύμα δείχνει αδιάφορο και το πείραγμα σταματά.

Η παρόρμηση να επινοούνται ονόματα μέσω κάποιας συσχέτισης με προσωπικές ιδιαιτερότητες, είτε με χαρακτήρα φιλοφρόνησης είτε όχι, είναι ένα πολύ γενικό χαρακτηριστικό στους Ινδιάνους της Βόρειας Αμερικής και οι Αφρικανικές φυλές αποκτούν τα ονόματά τους με αυτόν τον τρόπο ή ως αποτέλεσμα κάποιας πράξης ανδρείας. Είναι συνήθεια πολλών φυλών να ξεκινούν μια μάχη με μια ανταλλαγή αγενών επιθέτων· φαίνεται ότι αυτό διέγειρε στους αντιπάλους μια μανία οργής και τους πρόσφερε αμοιβαία ικανοποίηση στην πράξη. Αυτό το χαρακτηριστικό έχει μεταφερθεί στον πολιτισμό και παίρνει πολλές μορφές· στην περίοδο των μονομαχιών, ο όρος ‘ψεύτης’ ισοδυναμούσε με πρόκληση θανάτου. Δεν είναι βεβαίως απαραίτητο να συνδέσουμε την παρόρμηση του να βγάζουνε παρατσούκλια τα παιδιά με την ίδια παρόρμηση των αγρίων με την κληρονομική έννοια αλλά η ένταση και η επικράτηση του φαινομένου υποδηλώνουν μια κοινή νευρολογική συσχέτιση.

XIII. ΤΕΣΤΑΡΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ.

Στην πράξη, όλες οι περιπτώσεις όπου το θύμα είναι ή επιτυχώς φαίνεται να είναι αδιάφορο, το πείραγμα σταματά σύντομα.

1. Αγόρια πείραζαν ένα ξένο αγόρι, το οποίο λίγο αργότερα σχολίασε αδιάφορα: «Πιστεύετε σύντροφοι ότι θα τελειώσετε σύντομα; Δεν μπορείτε να με κάνετε να θυμώσω». Έπειτα, ακούστηκε ότι ο ένας από τους θύτες αναφέρθηκε σ' αυτόν ως καλό φίλο.
2. Όταν ήρθα για πρώτη φορά σε ένα καινούργιο σχολείο, ένας μεγαλόσωμος τύπος με γρονθοκόπησε, με χαστούκισε, μου τράβηξε τα μαλλιά και έκανε διάφορα άλλα πράγματα, απλά και μόνο για να δει αν θα ανταποδώσω.
3. Μία μέρα είχαμε μία αντικαταστάτρια δασκάλα στο σχολείο. Το πρωί μίλησε σε ένα κορίτσι για το θόρυβο που έκανε το βραχιόλι της· το ίδιο απόγευμα, με γενική συμφωνία, σχεδόν όλα τα κορίτσια φόρεσαν βραχιόλια.
4. Η Alice (15 ετών) κοιτούσε επίμονα τον αδερφό της (14 ετών)· όσο περισσότερο εκείνος ενοχλούνταν τόσο περισσότερη γοητεία έβρισκε σε αυτή την επιδείνωση.
5. Τα αδέρφια μου μου έλεγαν κάτι για να κοκκινίσω, μετά φώναζαν: «Κοίτα πως κοκκίνισε». Αυτό με έκανε έξαλλη και με κάνει και τώρα.
6. Όταν ήμουν δέκα ετών, καρφίτσωσα ένα χαρτί «Πωλείται» στην πλάτη ενός κοριτσιού για να δω αν θα θυμώσει. Εκείνη άλλαξε θέση.
7. Συνήθιζα (θηλυκό) να στέκομαι μπροστά από την μικρή ανιψιά μου και να τείνω το μικρό μου δάχτυλο μπροστά της· εκείνη έκλαιγε και έδειχνε θυμωμένη.
8. Άκουσα (θηλυκό) την αδερφή μου μια φορά να λέει ότι την θυμώνει πολύ αν κάποιος την κουνήσει με το δάχτυλο και αυτό έκανα. Εκείνη έγινε σχεδόν έξαλλη, προσπάθησε να με δαγκώσει και μου πέταγε πράγματα. Όσο πιο πολύ το έκανε αυτό, τόσο περισσότερο εγώ ήθελα να το κάνω.
9. Η Z., μια φίλη μου, ενοχλούνταν τόσο πολύ από το γαργαλητό που γινόταν πολύ νευρική και ούρλιαζε και καμιά φορά λιποθυμούσε όταν κάποιος έτεινε ένα δάχτυλο προς εκείνη.

Υπάρχουν 68 περιπτώσεις σε αυτή την κατηγορία. Σε 28 περιπτώσεις, οι θύτες είναι αρσενικού φύλου και σε 20 περιπτώσεις είναι κορίτσια. Από τα θύματα τα 32 είναι αγόρια και 30 είναι κορίτσια. Σε 4 περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος από το θύμα και σε 1 περίπτωση είναι νεότερος και σε 2 περιπτώσεις είναι και οι δύο στην ίδια ηλικία. Ο θύτης είναι η αδερφή σε 10 περιπτώσεις, ο αδερφός σε 8, φίλος σε 9.

XIV. ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΣΕ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ.

I. Ηλικιωμένοι και εκκεντρικοί άνθρωποι.

1. Αγόρια πετούσαν πέτρες στο σπίτι ενός ηλικιωμένου, εκκεντρικού άνδρα, μέχρι που εκείνος βγήκε έξω και τους είπε ότι κατέγραψε τα ονόματά τους και θα έβαζε να τους συλλάβουν. Εκείνοι το διασκέδασαν πολύ.
2. Έχω δει ένα πλήθος αγοριών (8 με 15 ετών) να στέκονται γύρω από μια ηλικιωμένη, ανάπηρη γυναίκα, να την κοροϊδεύουν και να χαίρονται όταν εκείνοι τους μάλωνε.
3. Η Becky, μια ηλικιωμένη, ήταν παραμορφωμένη και κουτσή και την ακολουθούσαν αγόρια και κορίτσια που της τραβούσαν το μπαστούνι, το καλάθι ή το φόρεμά της.
4. Αγόρια έμπαιναν μπροστά σε έναν ρακένδυτο γέρο που έπασχε από τον χορό του Αγίου Βίτου[21], μιμούμενοι τις κινήσεις του.

[21] Ο «Χορός του Αγίου Βίτου» είναι μια νευρολογική διαταραχή που σήμερα ονομάζεται «Χορεία Sydenham» (Σ.τ.Μ.).

5. Ένα αγόρι (8 ετών) κυνηγούσε έναν γέρο με κουρελιασμένα ρούχα φωνάζοντας και πετώντας του βλήματα.

6. Ένας τρελός γέρος που μουρμούριζε δεχόταν πειράγματα από ένα πλήθος αγοριών, τα οποία του πετούσαν πράγματα και του τραβούσαν το παλτό.

7. Ο Robert (12 ετών) πετούσε χιονόμπαλες ανάμεσα στα πόδια ενός ηλικιωμένου νέγρου με στραβά πόδια.

II. Καμπούρηδες, κουτσοί, παραμορφωμένοι και ακρωτηριασμένοι.

1. Η Edith (7 ετών) προκαλούσε τον καμπούρη Willie λέγοντας: «Δεν θα έχω ένα τέτοιο πράγμα στην πλάτη μου».

2. Ένα κορίτσι με καμπούρα (11 ετών) το πείραζαν τόσο πολύ κάποια αγόρια ώστε δεν πήγαινε στο σχολείο.

3. Αγόρια παρακινούσαν έναν φίλο με ένα χέρι στο να προσπαθήσει να κάνει κάτι που απαιτούσε και τα δύο χέρια και όταν εκείνος γύρναγε το αξιολύπητο πρόσωπό του προς αυτούς λέγοντάς τους: «Ω! παιδιά, δεν μπορώ να το κάνω αυτό», εκείνοι το διασκέδαζαν πολύ.

4. Ένα πλήθος παιδιών φώναζαν σε έναν άνθρωπο που είχε χάσει και τα δύο του πόδια· κάποια πηδούσαν πάνω κάτω και γελούσαν.

III. Άτομα με κόκκινα μαλλιά.

Άτομα με κόκκινα μαλλιά καθώς και άλλοι άνθρωποι που έχουν μικρές ιδιαιτερότητες: υπάρχουν δώδεκα περιπτώσεις πειράγματος ατόμων με κόκκινα μαλλιά. Ο πιο συνήθης τρόπος είναι με το να χρησιμοποιούν παρατσούκλια.

Άλλες παρόμοιες περιπτώσεις είναι εκείνων που είναι πολύ ψηλοί, πολύ σωματώδεις, χοντροί, αδύνατοι, με μακριά πόδια, με φακίδες, ίσια μαλλιά, με απλό ντύσιμο, ατημέλητοι και εκείνοι που έχουν μεγάλα πόδια, μεγάλα κεφάλια, με ιδιαίτερα μάτια ή ιδιαίτερες αποχρώσεις. Μία γυναίκα έγραψε ότι όταν ήταν 10 ετών, ο αδερφός της την αποκαλούσε «Χορδή», διότι τα μαλλιά της ήταν ίσια. Έφτασε σε σημείο να πιστεύει ότι κανείς άλλος δεν ήταν τόσο άσχημος όσο αυτή και δεν ήθελε να συναντά ανθρώπους και για χρόνια κρατούσε τον εαυτό της σε απομόνωση. Ένα κορίτσι με σκούρα απόχρωση κρατούσε με τον ίδιο τρόπο τον εαυτό της μακριά από τον ήλιο και ένα άλλο παχουλό κορίτσι έκανε δίαιτα.

IV. Άτομα με διαταραγμένο τρόπο ομιλίας.

Υπάρχουν 13 περιπτώσεις αυτού του είδους. Ένα αγόρι κοροϊδεύει την αδερφή του που δυσκολεύεται να μιλήσει. Κάποια αγόρια καλούσαν έναν τραυλό για να τον ακούσουν και μετά να γελάσουν μαζί του. Άλλα αγόρια προέτρεπαν έναν φίλο με δυσκολία στην ομιλία να διηγηθεί κάτι ή να τραγουδήσει. Οι θεατές δεν νοιάζονται να κρύψουν την διασκέδασή τους.

V. Τα παιδιά με ψυχικές δυσκολίες αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο όπως αυτά με προβλήματα ομιλίας. Παρακινούνται να δείξουν τις ιδιαιτερότητές τους για την διασκέδαση του νεαρού θεατή.

Από τις 102 περιπτώσεις διέγερσης συναισθήματος ντροπής και γελοιοποίησης ανθρώπων με ιδιαιτερότητες, οι θύτες που αναφέρονται είναι αρσενικού φύλου σε 66 περιπτώσεις και θηλυκού φύλου σε 10 περιπτώσεις. Τα θύματα σε 66 περιπτώσεις είναι αρσενικού φύλου και 31 είναι θηλυκού φύλου. Σε μία μόνο περίπτωση ο θύτης έχει καταγραφεί να είναι πέντε ετών. Από πέντε έως δέκα ετών, 10· από έντεκα έως δεκαπέντε ετών, 6.

XV. ΔΙΕΓΕΡΣΗ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗΣ.

1. Η Grace (4 ετών) πρόσφερε στον Leo (3½ ετών) ένα πορτοκάλι, λέγοντάς του: «Θες μια δαγκωνιά;». Εκείνη το έβαζε κάτω από την μύτη του και μετά το έπαιρνε πίσω και μετά η ίδια το δάγκωνε. Απολάμβανε πολύ την απογοήτευσή του γελώντας δυνατά.

2. Ο αδερφός μου, δύο χρόνια μεγαλύτερός μου, ευχαριστιόταν με το να παίρνει κάτι που ήθελα εγώ και μόλις γινόμουν ανυπόμονη, ρωτούσε: «Θα το πάρεις τώρα ή θα περιμένεις μέχρι να μπορέσεις να το πάρεις;». Αν έλεγα ότι περιμένω, μου το έδινε, καθώς η διασκέδασή του τελείωνε, αλλά αν έλεγα: «Θα το πάρω τώρα», θα το κρατούσε μακριά μου. Αυτό το πείραγμα συνοδευόταν από προκλητικά λόγια και συνεχιζόταν μέχρι εγώ να θυμώσω, να προσπαθώ να τον κλωτσήσω ή να τον χτυπήσω ή να κλάψω.

3. Ο αδερφός μου συνήθιζε να με δελεάζει λέγοντάς μου (θηλυκό φύλο) κομμάτια της ίδιας ιστορίας ή κάποιας περιπέτειας και μετά αρνιόταν να μου πει το υπόλοιπο χωρίς πολύ καλόπιασμα.

Υπάρχουν 23 περιπτώσεις τέτοιου χαρακτήρα. Από τους θύτες, 12 είναι αγόρια και 10 είναι κορίτσια και από τα θύματα, 9 είναι αγόρια και 10 είναι κορίτσια. Σε 4 περιπτώσεις, οι θύτες είναι πέντε ετών ή κάτω από πέντε ετών· από έξι έως δέκα ετών, 4· από έντεκα έως δεκαπέντε ετών, 7· πάνω από δεκαπέντε ετών, 1. Σε 4 περιπτώσεις, ο θύτης είναι ένας αδερφός· σε 2 περιπτώσεις είναι μία αδερφή. Σε 9 περιπτώσεις, ο θύτης είναι μεγαλύτερος από το θύμα· σε καμία περίπτωση δεν είναι νεότερος και σε 2 περιπτώσεις τα παιδιά δελεάζουν ενηλίκους.

XVI. ΠΕΙΡΑΓΜΑ ΜΕ ΔΙΕΓΕΡΣΗ ΝΤΡΟΠΗΣ.

Τα δεδομένα αντιπροσωπεύουν μια αξιοσημείωτη ποικιλία μορφών επίθεσης στην υπερηφάνεια του θύματος – ατομική υπερηφάνεια, της οικογένειας ή του πολιτικού κόμματος και του θρησκευτικού δόγματος. Παιδιά που έχουν τιμωρηθεί από γονέα ή δάσκαλο ή που έχουν κάνει κάτι για το οποίο δεν είναι περήφανοι, χλευάζονται από τους άλλους. Ένα αγόρι, του οποίου ο πατέρας είχε ένα χέρι, το κορόιδευαν λέγοντάς του ότι θα μεγάλωνε και ο ίδιος με ένα χέρι. Ένα αγόρι χλευαζόταν για την μέθη του πατέρα του. Σε μικρά κορίτσια (5 ετών) έλεγαν ότι οι πατεράδες τους δεν ήταν καλοί ή ωραίοι και αγανακτούσαν. Ένα αγόρι (7 ετών) αγανακτούσε όταν αποκαλούσαν την αδερφή του Gertrude «Gertie». Παιδιά από οικογένειες Ρεπουμπλικάνων γελοιοποιούνταν από εκείνους αντίθετης πολιτικής πίστης και ένα περήφανο αγόρι από τον Νότο σε μια ακαδημία του Βορρά θεωρούσε βάρος τη ζωή.

Μια άλλη συνηθισμένη μορφή είναι η αναφορά κάποιου δυσάρεστου ή γελοίου περιστατικού από την παρελθοντική ζωή του θύματος. Ένα μικρό κορίτσι που είχε κάνει εκτενή προετοιμασία για ένα πάρτυ, στο οποίο τελικά δεν καλέστηκε, βιώνει συνεχώς την ανάκληση στην μνήμη αυτού του γεγονότος από τον αδερφό της. Ένα αγόρι εθισμένο στο ‘pepper pot’, δεν άκουγε ποτέ το τέλος της ιστορίας. Σε ένα φοβισμένο αγόρι που αγόρασε ένα ζευγάρι πατίνια και στη συνέχεια φοβήθηκε να τα χρησιμοποιήσει, του υπενθυμίζεται συχνά αυτό παρουσία άλλων.

Ένα παιδί που έφυγε από το σχολείο στο διάλειμμα, το ότι νομίζανε ότι το έδιωξαν, αυτό έγινε η αφορμή για μεγάλη χαρά. Ένας ξάδερφος από την πόλη που ρωτάει τον ξάδερφό του από την επαρχία αν μερικά χοιροστάσια είναι πάγκοι με φιστίκια, δεν του επιτρέπεται ποτέ να ξεχάσει αυτό το λάθος. Ένας αξιοσημείωτος αριθμός τέτοιων περιστατικών εγείρονται από εσφαλμένη προφορά, όπως όταν ένα μικρό κορίτσι αναφέρει ότι είναι ένα ‘βατραχώδες’[22] πρωινό, εννοώντας ‘ομιχλώδες’ πρωινό.

XVII. ΔΙΕΓΕΡΣΗ ΦΘΟΝΟΥ.

1. Η Eva (5 ετών) πάει στο σπίτι της Ruth (3 ετών) και της λέει για όλα τα ωραία πράγματα που έχει (η Eva) στο δικό της σπίτι που δεν έχει η Ruth και ευχαριστιέται την έκφραση της Ruth.

2. Η Gene (4 ετών) πήδαγε πάνω στην αγκαλιά της μητέρας της, έβαζε τα χέρια της γύρω απ’ τον λαιμό της και της έλεγε λόγια αγάπης ενώ ταυτόχρονα κοιτούσε πλαγίως την αδερφή της Elsie (2½ ετών)

[22] Στο κείμενο: ‘froggy’ / ‘foggy’ morning (Σ.τ.Μ.).

για να δει πως ένιωθε εκείνη με αυτό. Όταν η Gene έφευγε, η Elsie πήδαγε πάνω δίνοντας την ίδια παράσταση.

3. Ένα κορίτσι (4 ετών) και ένα αγόρι (3 ετών) έπαιζαν με τα παιχνίδια του κοριτσιού. Εάν το αγόρι ήθελε κάποιο συγκεκριμένο παιχνίδι, ήταν ακριβώς το ίδιο παιχνίδι που ήθελε το κορίτσι. Η ίδια απολάμβανε πολύ όταν λόγω αυτού το αγόρι έκλαιγε.

XVIII. Η ΦΑΡΣΑ.

1. Κάποια κορίτσια έραψαν τα μανίκια του παλτού μιας συμμαθήτριάς τους. Όταν εκείνη προσπάθησε να το φορέσει, γελάσαμε όλοι· και εκείνη γέλασε.
2. Ο Dick (12 ετών) ανακάτεψε ωμά με μαγειρεμένα αυγά στο πρωινό· γέλασε όταν το θύμα του έκανε δυσάρεστες ανακαλύψεις.
3. Ο William, που αγαπάει πολύ την γιαγιά του, έβαλε πορτοκάλια στην βαλίτσα του για δώρο για εκείνη καθώς θα πήγαινε με το τρένο να την επισκεφτεί· τα ξαδέρφια του τα αντικατέστησαν με μπάλες κροκέ· ο William θύμωσε πολύ· τα ξαδέρφια γέλαγαν.
4. Ένα αγόρι (8 ετών) έραψε μια φλούδα πορτοκαλιού και ξεγέλασε ανθρώπους· εκείνος γέλαγε.
5. Ένας μαθητής έραψε στα ρούχα του φίλου του λίγο τυρί limbergher και για μερικές μέρες γελούσε κρυφά με την ενόχληση του θύματός του και τον εξοστρακισμό του από τους φίλους του.

Το ερωτηματολόγιο ζητούσε περιστατικά φάρσες και αυτού του τύπου τα δεδομένα ήρθαν ως απάντηση. Η δυσκολία ταξινόμησης ήταν στο να προσδιορισθεί τι θεωρείται αστείο. Εάν δεχθούμε ότι αυτά είναι αστεία, γιατί να μην υποχρεούμεθα εξίσου να δεχτούμε ως αστεία σχεδόν όλα τα δεδομένα, καθώς σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, από την οπτική γωνία του θύτη, φαίνεται να διεγείρουν ή τείνουν να διεγείρουν τα πιο συνήθη σημάδια του αστείου και του αισθήματος του χιούμορ - γέλιο και χαμόγελο κ.λπ. Αυτή είναι η δυσκολία που έχει προβληματίσει τόσο τους ψυχολόγους της μεταφυσικής σχολής σχετικά με τον χειρισμό του χιούμορ, διότι ήταν εντελώς ανεπαρκείς στο να βρουν μια οποιαδήποτε γενική αρχή σε αντικειμενικές συνθήκες που θα αντιστοιχούσε καθολικά στα υποκειμενικά συναισθήματα του χιούμορ. Η θεωρία του Δρ. James[23] για τα συναισθήματα, τοποθετώντας την μυϊκή κίνηση αιτιακά πριν από το ψυχικό συναίσθημα, απλοποιεί το πρόβλημα, καθώς υπό αυτή την υπόθεση το πραγματικό πρόβλημα παίρνει τώρα τη μορφή: Πότε γελάμε; ή πότε χαμογελάμε; κλπ. Αυτό το πρόβλημα είναι πολύ μεγάλο που υπερβαίνει τα όρια αυτής της μελέτης, αλλά για ορισμένες συνθήκες που αφορούν το γέλιο, όσες εισέρχονται στα όρια των υπό εξέταση δεδομένων, εκεί πιστεύω ότι ορισμένα υποδηλωτικά γεγονότα είναι εμφανή.

1. Το να γελάς μαζί με τον θύτη, αυτό δεν θα μπορούσε να ταξινομηθεί ουδόλως σε σχέση με αντικειμενικές συνθήκες, ούτε με βάση αυτό που υπάρχει στο μυαλό του θύματος ή ακόμα και στο μυαλό ενός τρίτου προσώπου, στο να θεωρηθεί σκληρό ή μη σκληρό κ.λπ. Το αγόρι που είχε οδηγήσει το θύμα του πάνω σε έναν τηλεγραφικό στύλο και το λιθοβολούσε, γέλαγε. Έτσι και το αγόρι που έριξε κάτω ένα ξένο αγόρι, του ανακάτεψε τα ρούχα και χόρεψε γύρω του· το μικρό κορίτσι στο νηπιαγωγείο που τράβηξε τα μαλλιά του κοριτσιού μπροστά της, το αγόρι που γκρέμισε τα τουβλάκια της μικρής του αδερφής, το αγόρι που κυνηγάει τα κορίτσια της οικογένειάς του με ένα φίδι, τα παιδιά που γιουχάρουν ή λιθοβολούν εκκεντρικούς ή παράξενους ανθρώπους - όλα αυτά τα παιδιά γελούν.

Το παιδί είναι εγωιστικό και βλέπει και νιώθει μόνο την εγωιστική και αντιπαθητική πλευρά της κατάστασης· η οπτική πλευρά και τα συναισθήματα του θύματος δεν εισέρχονται στη συνείδησή του.

---

[23] Ο συγγραφέας αναφέρεται στην θεωρία του William James (1842 – 1910) [(Σ.τ.Μ.)].

2. Το παιδί δεν γελάει σε εκείνες τις περιπτώσεις, κυρίως μπούλινγκ, όπου υπάρχει μια πλήρης αλυσίδα δραστηριοτήτων που ξεκινά με διεγερτικές παρορμήσεις και καταλήγει σε μια εκκένωση σε ορισμένα κινητικά κανάλια πρακτικών και χρηστικών προθέσεων ή τελικών σκοπών. Τα παιδιά που εκφοβίζουν με σκοπό να αποκτήσουν περιουσία, θελήματα ή υπακοή, να αποφύγουν την τιμωρία, δεν γελάνε. Ούτε, όπως γνωρίζουμε, γελούν τα παιδιά που, μιμούμενα, ας πούμε, τις κινήσεις της πραγματικής καταδίωξης, της επίθεσης, της μάχης, του χτυπήματος, έλκονται πραγματικά από την πραγματικότητα, όπως συμβαίνει συχνά στα παιχνίδια τους. Οι παρορμήσεις της διέγερσης ρέουν στα κανάλια που χρησιμοποιούνται ή σχετίζονται με το χτύπημα, το σπρώξιμο, τις κλωτσιές κλπ.

3. Το γέλιο αναδύεται σε όλες αυτές τις κατηγορίες περιπτώσεων, όπως στη διέγερση φόβων, θυμού, στο βασανιστήριο κλπ., όπου οι διεγέρσεις των επιθετικών κινήσεων φαινομενικά φτάνουν στο σημείο εκφόρτισης, αλλά σε αυτό το σημείο δεν εκκενώνονται πλήρως κατά μήκος των συνηθισμένων καναλιών, όπως συμβαίνει στην προηγούμενη ταξινόμηση. Σε αυτή την περίπτωση, φαίνεται ότι υπάρχει ελάχιστη ή καθόλου εκκένωση σε εκείνες τις διαδικασίες που προκαλούν τα αλλότρια συναισθήματα, δηλαδή το παιδί δεν αισθάνεται πραγματικό θυμό, εκδίκηση κ.λπ., αντιθέτως, γελάει. Το γέλιο φαίνεται να είναι, κατά κάποιο τρόπο, υπό αυτές τις συνθήκες, μια υποκατάστατη κινητική δραστηριότητα για αυτό το οποίο ήταν πρωτύτερα ένας φυσικός τρόπος εκφόρτισης για πρακτικούς σκοπούς. Η διάκριση φαίνεται στις δύο μορφές της αρπαγής περιουσίας. Στην μορφή όπου η περιουσία αρπάζεται για την ίδια την αξία της, το παιδί δεν γελά· αλλά όταν το παιδί παίρνει την περιουσία με την μορφή του πειράγματος, χωρίς εμφανείς βλέψεις για την περιουσία την ίδια, ούτε ίσως με σκοπό να την κρατήσει, τότε γελάει. Αν πάρουμε την πρώτη μορφή αρπαγής περιουσίας ως πρωταρχικό, γονικό στέλεχος, από το οποίο το δεύτερο έχει εκφυλιστεί ή έχει προέλθει, θα φαινόταν ότι η παλιά συνειρμική αλυσίδα δραστηριοτήτων είχε διακοπεί στη μέση, κατά κάποιο τρόπο, ότι τα φυσικά κινητικά κανάλια, τα οποία οδηγούν σε πραγματική κλοπή, είχαν ανασταλεί και ότι η νευρική ενέργεια της διέγερσης βρίσκει τα συνηθισμένα κανάλια εκφόρτισης κλειστά· η εκφόρτιση λαμβάνει χώρα μέσω άλλων καναλιών – αυτών του γέλιου.

Αυτό θα χρησιμεύσει ως εξήγηση για τα φαινόμενα του γέλιου σε όλες τις περιπτώσεις της παρούσας μελέτης;

Αυτή η εξήγηση των φαινομένων του γέλιου στις περιπτώσεις πειράγματος εναρμονίζονται με την γενική φυσιολογία του γέλιου, όπως την έχει διατυπώσει ο Spencer[24], εφόσον είναι αποδεκτό ότι αυτές οι μορφές πειράγματος είναι θραύσματα παλιών αλυσίδων δραστηριότητας. Σύμφωνα με την γενική του αρχή, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, όταν το υποκείμενο είναι έντονα διεγερμένο και ενθουσιασμένο με την προσδοκία ότι πρόκειται να εκτονώσει νευρική ενέργεια προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση και η εκτόνωση αναστέλλεται με κάποιο τρόπο ξαφνικά, τότε είναι πιθανό να υπάρξει μια γενική, μαζική εκφόρτιση που επηρεάζει το διάφραγμα. Ως παραδείγματα αυτού, αναφέρονται δραματικές εμπειρίες, κατά τις οποίες διασκεδαστικά περιστατικά διασπείρονται με έντονες τραγικές διεγέρσεις, ώστε να εκτονωθεί η ένταση. Οι στρατιώτες κατά

[24] Αναφορά στον Herbert Spencer (1820 – 1903). Ο Spencer δραστηριοποιήθηκε στον τομέα της φιλοσοφίας, της ψυχολογίας, της βιολογίας, της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας. Εδώ, συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο κείμενο του Spencer «The physiology of laughter» («Η φυσιολογία του γέλιου») του 1860 και μπορείτε να το διαβάσετε σε μετάφραση Ελένης Κουμίδη: https://www.elenikoumidi.gr/%ce%bc%ce%b5%cf%84%ce%ac%cf%86%cf%81%ce%b1%cf%83%ce%b7-%ce%ba%ce%b5%cf%86%ce%b1%ce%bb%ce%b1%ce%af%ce%bf%cf%85-%ce%b7-%cf%86%cf%85%cf%83%ce%b9%ce%bf%ce%bb%ce%bf%ce%b3%ce%af%ce%b1-%cf%84%ce%bf/ (Σ.τ.Μ.).

την πολιορκία του Παρισιού, που για λίγες στιγμές βρίσκονταν σε τρομερό κίνδυνο, έγιναν αντιληπτοί να ξεσπούν σε δυνατά γέλια όταν πέρασε ο κίνδυνος.

Αν αυτές οι μορφές πειράγματος, της διέγερσης φόβων, θυμού, ντροπής, βασανισμού, προσβολών, ανυπακοής, είναι νευρικά τόξα, των οποίων ο συνηθισμένος τρόπος εκφόρτισης έχει ανασταλεί ή τροποποιηθεί, λόγω διαφόρων αιτιών, τότε το συνοδευτικό γέλιο θα εξηγούνταν πλήρως από την διατυπωμένη αρχή. Στην περίπτωση του διεγερμένου φόβου, για παράδειγμα, το παιδί μιμείται τις πρωταρχικές κινήσεις που χρησιμοποίησε ο άγριος και ο κτηνώδης άνθρωπος σε πραγματική μάχη, αλλά τη στιγμή των πραγματικών επιθετικών κινητικών εκφορτίσεων, αυτό το τόξο στο παιδί είναι σπασμένο ή σημαντικά τροποποιημένο, και το γέλιο, όπως θα περιμέναμε, εμφανίζεται. Το γέλιο καταγράφεται στα δεδομένα όλων των φαινομενικά αποσπασματικών υπολειμμάτων προηγούμενων νευρικών τόξων, ειδικά στα πιο βίαια. Έχει αποδειχθεί ότι οι πιο συνηθισμένες κινήσεις σε αυτές τις περιπτώσεις, καταδίωξη, αιχμαλώτιση κ.λπ., είναι ακριβώς κομμάτι του διεγερμένου τόξου στην πραγματική καταδίωξη, στην μάχη και στα βασανιστήρια της πρακτικής ωφελιμιστικής ζωής. Οδηγούν στην κρίσιμη στιγμή της κινητικής εκφόρτισης, αλλά σε αυτό το σημείο είτε αναστέλλονται πλήρως είτε τροποποιούνται σε μεγάλο βαθμό, έτσι ώστε, μιλώντας με διαγραμματικούς όρους, η ενέργεια πνίγεται, κατά κάποιο τρόπο, και εκφορτίζεται μαζικά με τρόπο που οδηγεί στο γέλιο.

ΧΙΧ. ΑΠΟΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΕΙΡΑΓΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΠΟΥΛΙΝΓΚ.

Οι κατηγορίες δεδομένων, οι οποίες με την αυστηρή έννοια του όρου δεν ανήκουν σε αυτή τη μελέτη, είναι εκείνες όπου τα παιδιά, κατά κανόνα, δείχνουν ευχαρίστηση όταν τα πειράζουν και τα εκφοβίζουν. Αυτές είναι περιπτώσεις πειραγμάτων για «το ελκυστικά ωραίο», για καινούρια ρούχα, για αξιόλογα επιτεύγματα κ.λπ., και περιπτώσεις εκούσιας εκδούλευσης για κάποιον με τον οποίο το θύμα έχει ένα λίγο έως πολύ ιδιαίτερο πάθος.

I. *Πειράγματα για το «Ελκυστικό»*. Υπάρχουν 27 περιπτώσεις, από τις οποίες τα 13 θύματα είναι αγόρια και 14 είναι κορίτσια· σχετικά με τις αναφερόμενες ηλικίες, σε 3 περιπτώσεις τα θύματα είναι πέντε ετών· από έξι έως δέκα ετών, 12· από έντεκα έως δεκατεσσάρων ετών, 5. Όσον αφορά τις επιπτώσεις στο θύμα, στις 13 περιπτώσεις, έχει καταγραφεί ότι το πείραγμα ήταν ευχάριστο· ένα θύμα δεν το ένοιαξε, δύο γέλασαν, τέσσερα υποκρίθηκαν ότι δεν τους άρεσε και τρία είπαν κάτι ώστε το πείραγμα να συνεχιστεί· πέντε θύμωσαν, τρία έκλαψαν, ένα πέταξε πέτρες και ένα απελπίστηκε.

1. Πείραζα τον Everett (8 ετών) για ένα κορίτσι που δεν του άρεσε και θύμωσε, μετά τον πείραζα για ένα μικρό κορίτσι για το οποίο ήξερα ότι έχει μια συμπάθεια· γέλαγε και έλεγε συνεχώς: «Λοιπόν, είναι πολύ καλό κορίτσι».
2. Η Φ. (7 ετών) έχει έναν πολύ όμορφο και ευγενικό ξάδερφο (9 ετών). Τον συστήνει σε υπηρέτες και γείτονες και δείχνει μεγάλη χαρά όταν κάποιος παρατηρεί το πόσο δεμένοι είναι ο ένας με τον άλλον.
3. Μου άρεσε πολύ (θηλυκό) ένα μικρό αγόρι όταν ήμουν 9 ετών και μου άρεσε να με πειράζουν σχετικά με εκείνον, αν και κατάλαβα ότι δεν μου άρεσε αυτό. Αν κάποιος με πείραζε για εκείνον και ήξερα ότι θα σταματούσαν, θα έλεγα κάτι για να συνεχίσουν το πείραγμα.
4. Όταν ήμουν (θηλυκό) 13 ετών, με πείραζαν τόσο πολύ για τα αγόρια, ώστε αν κάποιος με ρωτούσε κάτι για ένα αγόρι, θα αρνιόμουν ότι γνωρίζω κάτι γι' αυτόν, διότι φοβόμουν ότι ο σκοπός ήταν να με πειράξουν.

ΙΙ. *Πειράγματα για τα Υπάρχοντα.* Υπάρχουν 32 περιπτώσεις σε αυτή την κατηγορία. Τα θέματα πειράγματος είναι τα καινούρια ή όμορφα ρούχα (16 περιπτώσεις), τα νέα σύμβολα, τα όμορφα χέρια, οι όμορφες μπούκλες, τα κόκκινα μαλλιά, η αγάπη για τον δάσκαλο και τα πρώτα παντελόνια των αγοριών. Τα θύματα σε 26 περιπτώσεις είναι κορίτσια και σε 5 περιπτώσεις είναι αγόρια και σε 7 περιπτώσεις το θύμα είναι πέντε ετών ή μικρότερο, σε 14 περιπτώσεις είναι μεταξύ έξι και έντεκα ετών και σε δύο περιπτώσεις είναι πάνω από έντεκα ετών.

ΙΙΙ. *Μπούλινγκ που γίνεται δεκτό εκουσίως από το Θύμα*.

1. Αν και δεν είχα εκφοβισθεί ποτέ ιδιαίτερα (θηλυκό), ακολουθούσα ένα κορίτσι δύο χρόνια μεγαλύτερό μου, όταν ήμουν 12 ετών. Δεν ήταν ούτε όμορφη ούτε λαμπερή αλλά ήταν πολύ γλυκιά. Όντας μοναχοπαίδι, γινόταν κάπως αυταρχική και περίμενε να την υπηρετώ όσο και εγώ εξίσου ήθελα να την υπηρετώ. Είχε κι άλλους, πιο αγαπημένους φίλους και παρόλο που με κατέκλυζε η ζήλια, ποτέ δεν τολμούσα να μπω ανάμεσά τους. Μια λέξη επαίνου ή ευχαριστίας ή ένα κάλεσμα να περπατήσουμε από το σχολείο μαζί με το είδωλό μου, με γέμιζε ευτυχία και με έκανε να ονειροπολώ για την στιγμή που θα γινόμουν η πιο στενή και αγαπημένη της φίλη. Συνήλθα εν μέρει επειδή με λατρεύαν άλλα κορίτσια με τον ίδιο τρόπο.
2. Κάποτε γνώριζα (θηλυκό) ένα μικρό κορίτσι που ήταν τότε δέκα χρονών περίπου· εγώ ήμουν δώδεκα· εκείνη με αγαπούσε πολύ και ήταν πολύ χαρούμενη όταν την άφηνα να κάνει θελήματα για μένα, κάτι για το οποίο φοβάμαι ότι εκμεταλλευόμουν, αν και έλεγα στον εαυτό μου ότι το κάνω εν μέρει για την δική της ευχαρίστηση. Μου έγραψε ένα γράμμα, υπογράφοντας για την ίδια «για πάντα η υπάκουή σου υπηρέτρια» και πως θα ήταν η αφοσιωμένη μου σκλάβα για όσο ζει.
3. Είχα (θηλυκό) μια μεγαλύτερη αδερφή που την θαύμαζα πολύ, όταν ήμουν παιδί και πάντα ήθελα να είμαι κοντά της. Οτιδήποτε κι αν ήθελε να της κάνω, ήμουν πρόθυμη να το κάνω για εκείνη.
4. Έχω έναν ξάδερφο που είναι κολλημένος με έναν μεγαλύτερο ξάδερφο και νομίζει ότι οτιδήποτε κάνει εκείνο το αγόρι είναι κάτι που πρέπει να κάνει κι ο ίδιος. Ο μεγαλύτερος συχνά λέει στον μικρότερο να κάνει πράγματα που δεν θα έκανε μόνος του και ο μικρότερος παίρνει το φταίξιμο.
5. Η Emma είναι εντελώς πρόθυμη να εκφοβίζεται από την αδερφή της Ethel, διότι έχει ακούσει τόσα πολλά για την Ethel που την θαυμάζει τόσο που την αφήνει να περπατάει πάνω της.

Αυτά τα δεδομένα περιλαμβάνουν 20 περιπτώσεις αυτού του τύπου, όπου τα εκούσια θύματα σε 12 περιπτώσεις είναι κορίτσια και σε 4 περιπτώσεις είναι αγόρια.

ΓΝΩΜΕΣ ΠΕΡΙ ΟΣΩΝ ΑΝΑΦΕΡΘΗΚΑΝ.

Το ερωτηματολόγιο, εκτός από την αναφορά συγκεκριμένων περιστατικών, ζητούσε και τις προσωπικές απόψεις όσων έκαναν τις αναφορές για τις αιτίες, τις θεραπείες και τα συνώνυμα του πειράγματος και του bullying, καθώς και τις μορφές έκφρασης και τις επιπτώσεις τους στο θύτη και το θύμα.

Αυτές οι προσωπικές εντυπώσεις, που δίνονται ως έχουν σχεδόν εξ' ολοκλήρου από εφήβους ηλικίας μεταξύ δεκαέξι και είκοσι ετών, ίσως έχουν σημαντική αξία ως απόδειξη των απόψεων που υιοθετούν άτομα αυτών των ηλικιών, πέρα από τα γεγονότα που ανέφεραν.

Ι. *Αίτια*. Η κύρια ερμηνεία επικεντρώνεται στο τεστάρισμα ως εξήγηση· τεστάρισμα χαρακτήρα, οριακό σημείο κλάματος και επίδραση διάθεσης δίδονται σε 55 περιπτώσεις· οι 10 προτείνουν την έννοια του κληρονομημένου ενστίκτου, 12 το αποδίδουν στην ενόρμηση για παιχνίδι, 33 βρίσκουν ως βάση την ιδιαιτερότητα του θύματος· άλλα αίτια είναι η σκόρπια, θα λέγαμε, μίμηση, η επιθυμία για προσοχή ή να γίνει κάποιος αντιληπτός, επιθυμία να κάνει κάτι διαφορετικό, λόγω ταραχής, έλλειψη κατάλληλων αθλητικών ενδιαφερόντων, επιθυμία να

βλέπουν τον άλλο να υποφέρει, επιθυμία να γελοιοποιήσουν τον άλλο, να διασκεδάσουν τους θεατές και αγάπη για τις αταξίες.

Σχετικά με τα αίτια του μπούλινγκ υπάρχουν λιγότερες προσπάθειες να ερμηνευθεί και είναι λιγότερο σαφείς. Οι είκοσι περιπτώσεις επικεντρώνουν την αιτία σε κάποιας μορφής ενστίκτου διεκδίκησης εξουσίας, συνείδηση ανώτερης αντοχής ή σωματικής διάπλασης, έμφυτη τάση του δυνατού να καταδυναστεύσει τον αδύναμο κλπ. Οι έξι περιπτώσεις βρίσκουν την πηγή σε ιδέες περί επίδειξης, έπαρσης κλπ. Άλλες προτάσεις είναι η ιδιοτέλεια, η διασκέδαση, το αποτέλεσμα χρόνιου πειράγματος, η επιθυμία του ατόμου να δείξει βαρβαρότητα, η έλλειψη διαπαιδαγώγησης από το σπίτι, η κληρονομικότητα από αδύναμους και χωρίς όρια γονείς, από παράλογους και πολύ αυστηρούς γονείς.

ΙΙ. *Θεραπείες*. Μεταξύ των κύριων υποθέσεων για θεραπεία που δίδονται για το πείραγμα είναι η υπόθεση της αδιαφορίας, 17· η τιμωρία, το μάλωμα κλπ., 8· το πείραγμα του θύτη, 10· η καλλιέργεια του Χρυσού Κανόνα και η διδασκαλία του αλτρουισμού, 6· ο συλλογισμός γύρω από το πείραγμα, το να δείξουμε την βλάβη και το πόσο λάθος κάνει και να επικαλεστούμε την αίσθηση της τιμής, 18· το να τους κρατάμε απασχολημένους, να αποσπάμε την προσοχή τους παρέχοντάς τους με κατάλληλα κανάλια για δραστηριότητα ή πραγματικό ενδιαφέρον.

Σχετικά με την θεραπεία του μπούλινγκ, στις 15 περιπτώσεις προτείνεται μαστίγωμα ή αυστηρή τιμωρία, στις 8 περιπτώσεις προτείνεται να γίνει μπούλινγκ στον θύτη και στις 16 υπάρχει η σκέψη ότι πολλά μπορούν να γίνουν με την χρήση της λογικής, της έκφρασης, του καλέσματος στην αίσθηση της τιμής. Άλλες προτάσεις είναι: αποτροπή του θύτη από το να ασκεί την τάση του, ο εξοστρακισμός, η καλλιέργεια της αντίστασης στο θύμα, το να δίνει το καλό παράδειγμα κ.λπ.

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΧΑΡΑΣ ΤΟΥ ΘΥΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ

Ίσως το πιο αξιοσημείωτο από αυτά τα γενικά δεδομένα είναι αυτό που προτείνεται, από αυτούς που έκαναν τις αναφορές, ως κοινές μορφές της συναισθηματικής έκφρασης του θύτη και του θύματος.

Ι. Ο τρόπος που εκφράζεται ο θύτης κατά την διάρκεια του πειράγματος είναι:

1. Γέλιο (46), χαμογελώντας, χαμογελώντας με απόλαυση, χαμογελώντας διασκεδαστικά, χαμογελώντας πειρακτικά, χαμογελώντας παγωμένα και σκληρά, χαμογελώντας πλατιά, χαχανίζοντας, γελώντας σαρκαστικά, κρυφογελώντας.

2. Η κατάσταση του ματιού: κλείνοντας το μάτι, βλεφαρίζοντας, κοιτάζοντας με σπινθηροβόλο βλέμμα, παιχνιδίζοντας, κοιτάζοντας με ζωντάνια, με χαρά, με κέφι – σε όλες τις 22 περιπτώσεις.

3. Γενικές κινήσεις προσώπου: με έκφραση προσώπου, με κινήσεις προσώπου, με σύσπαση των μυών του προσώπου, στραβώνοντας το στόμα, ζαρώνοντας το μέτωπο, ζαρώνοντας το στόμα, βγάζοντας γλώσσα, με ενθουσιώδες βλέμμα, με χαμογελαστό πρόσωπο, με φωτεινή έκφραση, με ευχάριστη έκφραση, δείχνοντας σοβαρός, με γελοία έκφραση, μιλώντας ευχάριστα, με βλέμμα ικανοποίησης, δείχνοντας ευτυχής, δείχνοντας ευχαριστημένος.

4. Σωματικές κινήσεις: χτυπώντας παλαμάκια (14), πηδώντας πάνω κάτω (13), χορεύοντας (4), κουνώντας το σώμα, μετακινούμενος, πέφτοντας κάτω γελώντας, τρέμοντας, διπλώνοντας το σώμα, μικρές χαρωπές κινήσεις, ανασηκώνοντας τους ώμους, μη μπορώντας να σταθούν ακίνητοι, κουνώντας το κεφάλι, πατώντας έντονα κάτω το πόδι, χειρονομώντας, τρίβοντας τα χέρια, χτυπώντας το πόδι, δείχνοντας το δάχτυλο (5).

5. Λεκτικές εκφράσεις: λέγοντας σε άλλους το αστείο, μιλώντας πολύ, με το να καυχιέται για τα κατορθώματά του, φωνάζοντας, αποδοκιμάζοντας, χλευάζοντας, κραυγάζοντας, σφυρίζοντας, λέγοντας: «Τι πλάκα· δεν είναι άθλημα;».

6. Ποικιλομορφία εκφράσεων: το να παραμένει παθητικός, το να παραμένει σιωπηλός, το να συνεχίζει, το να βρίζει, το να επαναλαμβάνει το πείραγμα.

ΙΙ. Ο πόνος του θύματος.

1. Σωματικές κινήσεις που φαίνονται ακούσιες: κλαίγοντας (39), ουρλιάζοντας, με το να εξάπτονται (8), κοκκινίζοντας, χλομιάζοντας, ιδρώνοντας, δαγκώνοντας τα χείλη, δαγκώνοντας τα νύχια, πατώντας έντονα κάτω το πόδι, σφίγγοντας τα χέρια, πηδώντας πάνω κάτω, ζαρώνοντας το μέτωπο, με νευρικές σπασμωδικές κινήσεις μυών, με νευρικό γέλιο, ανασηκώνοντας τους ώμους, ανοιγοκλείσιμο ματιών, με συνοφρύωμα, κατσουφιάζοντας, μουτρώνοντας.
2. Με αδιάφορο ύφος (19).
3. Με χτυπήματα (15), δείχνοντας θυμό (30), με κλωτσιές, χαστουκίζοντας, ρίχνοντας βλήματα, με τσιμπήματα, δαγκώνοντας, κυνηγώντας, κάνοντας γκριμάτσες, προσπαθώντας να πατσίσουν, με πράξεις εκδίκησης, με τσακωμούς, με επιπλήξεις, με το να χάνουν την υπομονή τους, με το να χάνουν την ψυχραιμία τους.
4. Ποικιλομορφία εκφράσεων: δείχνοντας φόβο, οπισθοχωρώντας, περιφρονώντας, με κατήφεια, με υπομονή, με ευχαρίστηση, με σαχλή έκφραση, με σύγχυση, με έκφραση προσώπου, με τόνο φωνής, δείχνοντας λυπημένος, δείχνοντας σοβαρός, δείχνοντας προβληματισμένος, σιωπηλός, δείχνοντας ασέβεια, απομακρυνόμενος από τον θύτη, κάνοντας πως δεν ακούει, ζητώντας από τον θύτη να σταματήσει, προσπαθώντας να αλλάξει το θέμα.

Οποιοδήποτε συμπέρασμα, υπό τις συνθήκες μιας τέτοιας μελέτης, βρίσκεται αναγκαστικά στη σφαίρα του επικίνδυνου και του αδύνατου. Μερικές φορές, τα γεγονότα υποδηλώνουν ορισμένες σκέψεις, και στο πνεύμα μιας απλής διατύπωσης, εξαιρετικών για συζήτηση προβλημάτων, παρουσιάζονται τα ακόλουθα ερωτήματα:

Ι. Αποδεχόμενοι προς το παρόν τις θεωρίες του Spencer και του Ribot[25] (σελ. 343, 344) σχετικά με την μετάδοση των βασικών ενστίκτων, το αν είναι πιθανόν οι κινήσεις που ενέχουν τα κύρια στοιχεία του μπούλινγκ, του πειράγματος και τις εγωιστικές παρορμήσεις γενικά στις κατηγορίες που αναφέρονται – καταδίωξη, ρίξιμο κάτω, γρονθοκόπημα, χτύπημα, ρίξιμο βλημάτων κλπ., να είναι από την άποψη της συνείδησης σπασμένα νευρολογικά θραύσματα, τα οποία είναι κομμάτια από παλαιότερες αλυσίδες δράσεων που εμπλέκονται στην καταδίωξη, τη μάχη, την αιχμαλωσία, τα βασανιστήρια και τη δολοφονία ανδρών και εχθρών.

ΙΙ. Θα πρέπει άραγε το πείραγμα και το μπούλινγκ να ταξινομηθούν περισσότερο ως παγιωμένα ένστικτα παρά ως συνειδητές και ηθελημένες δράσεις; Όπως υποδηλώνει η έλλειψη αιτιών από κάποιους και η έλλειψη σκοπών από άλλους, δεν φαίνεται άραγε ότι είναι θραύσματα παλιών αντανακλαστικών τόξων και ότι κατά συνέπεια οι έρευνες που αναζητούν ένα σαφώς καθορισμένο κίνητρο στη σφαίρα της συνειδητής ζωής για να εξηγήσουν το πείραγμα ή το μπούλινγκ είναι της ίδιας τάξης με τις έρευνες που αναζητούν στο μυαλό του βρέφους όταν αναζητούν τα συνειδητά κίνητρα για τις ιδιαίτερες συλληπτικές κινήσεις του μεγάλου δακτύλου του ποδιού του;

ΙΙΙ. Δεν είναι άραγε αυτή η υπόθεση των μεταδιδόμενων θραυσμάτων των ενστίκτων σε συμφωνία με το παράξενα αντιφατικό γεγονός ότι τα παιδιά είναι την μια στιγμή φαινομενικώς σκληρά και την επόμενη στιγμή στοργικά και καλοσυνάτα, ταλαντευόμενα, όπως φαίνεται, ανάμεσα σε δύο κόσμους, τον εγωιστικό και τον αλτρουιστικό, χωρίς καμία αίσθηση αυτής της αντίφασης;

[25] Βλ. υποσημείωση 13 και 14 (Σ.τ.Μ.).

IV. Υπό το πρίσμα της θεωρίας των Spencer, Ribot και άλλων, είναι άραγε πιθανόν η άσκηση αυτών των κινήσεων της καταδίωξης, της αιχμαλώτισης κλπ., να διατηρούνται στο μπούλινγκ, στο πείραγμα μέχρι και στα φυσικά παιχνίδια των παιδιών, να παλινδρομήσει και να ασκήσει με δύναμη τα αλλότρια κίνητρα και συναισθήματα του μίσους, της εκδίκησης, της αγριότητας κλπ.;

V. Ένα κρίσιμο παιδαγωγικό πρόβλημα εμπλέκεται στο ερώτημα κατά πόσον αυτές οι κινήσεις και οι συναφείς συναισθηματικές καταστάσεις έχουν ή όχι λειτουργική σχέση με οποιεσδήποτε ουσιαστικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τους θεσμούς, βιομηχανικούς, κοινωνικούς ή ηθικούς του σύγχρονου πολιτισμού. Άραγε βοηθούν, με κάποιο συγκαλυμμένο ή κρυφό τρόπο, δρώντας κάτω από το υποσυνείδητο εύρος της συνείδησης, στην ανάπτυξη χρήσιμων δράσεων ή μήπως είναι απλώς ένα νεκρό και άχρηστο βάρος που λειτουργεί συνεχώς ως τροχοπέδη για τον πολιτισμό; Όλοι οι ιδρυτές των παιδαγωγικών συστημάτων τα έχουν περάσει ελαφριά, μη αναγνωρίζοντας προφανώς καμία πιθανότητα ότι η δομή ή τα ένστικτα, χρήσιμα σε μια παρελθούσα κατάσταση ζωής, αλλά άχρηστα στο παρόν, θα μπορούσαν να μεταφερθούν σε μια στοιχειώδη κατάσταση εκφυλισμού, όπως όταν οι φυσιολόγοι τείνουν να θεωρήσουν ότι μεταφέρεται ο κυνήποδας ενός αλόγου. Ο Rousseau[26] το έθεσε με έμφαση ως αξίωμα ότι όλες οι πρώτες προθέσεις της φύσης είναι ορθές και για να στηρίξει την καθολικότητα του δόγματός του, δήλωσε ότι όλες οι εκδηλώσεις του κακού είναι απλώς τα αποτελέσματα της τεχνητής εκπαίδευσης. Ο Fröebel[27] συμφωνεί μαζί του και βλέπει στην παιδική φύση μόνο ένστικτα με καλή τελεολογική κατεύθυνση, με ίσως εδώ κι εκεί μερικά κενά γεμάτα με την απλή απουσία του καλού, τα οποία εξαφανίζονται τρέφοντας τις τελεολογικές παρορμήσεις, όπως το σκοτάδι της Αιγύπτου που φυλάχθηκε σε ένα μπουκάλι. Η Ερβαρτιανή[28] παιδαγωγική, που υποθέτουμε ότι έχει το μονοπώλιο του ηθικού προβλήματος και η θεωρία της ανακεφαλαίωσης, θα έπρεπε να αναμένεται ότι θα δώσουν σε αυτά τα αλλότρια ένστικτα μια θετική θέση και αντιμετώπιση, αλλά εδώ συναντάμε τόσο την αρνητική θεώρηση όσο και την σιωπηλή υπόθεση ότι με την εξάσκηση του παιδιού στην ολόκληρη την ζωή και το πνεύμα των πολιτιστικών εποχών, δεν αναμένεται κανένας κίνδυνος από την επαναφορά του θανατερού κακού και του ζωντανού τελεολογικού καλού.

Τώρα, υποθέτοντας την πιθανότητα μιας θετικής κατάστασης αυτών των κινήσεων και των συναφών συναισθημάτων και κινήτρων που εμπλέκονται στα πειράγματα, το μπούλινγκ και τα φυσικά παιχνίδια των παιδιών, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια σειρά από εναλλακτικές λύσεις που έχουν πολύ ζωτική σημασία για τη στάση της παιδαγωγικής.

(1) Μπορεί να έχουν μια άμεση και τελεολογικά καλή, λειτουργική σχέση με τις ουσιώδεις δραστηριότητες του σύγχρονου πολιτισμού. Με κάποιο μυστήριο τρόπο, η άσκησή τους μπορεί να αναπτύξει σωματικές συνθήκες και νοητικές καταστάσεις, αρκετά διαφορετικές από αυτές που φαίνονται στην παιδική ηλικία, οι οποίες είναι απαραίτητες. Αν αυτή η λειτουργική σχέση όντως υπάρχει και μπορεί να έλθει στο φως και να εκπαιδευτούμε σε αυτή με έξυπνο τρόπο, πολλά θα μπορούσαμε να αναμένουμε υπό το φως μιας τέτοιας εκπαίδευσης, όπως οι σύγχρονες μέθοδοι επιστήμης, ιστορίας, διδασκαλίας λαογραφίας και χειρωνακτικής εκπαίδευσης, οι οποίες αρχίζουν τώρα να ασχολούνται με τα ένστικτα της φυσικής αγάπης, της ηρωικής αγάπης και της εποικοδομητικότητας. Έχουμε εδώ μια πρόταση για έναν κόσμο εκπαίδευσης μέσω του παιχνιδιού, από τον οποίο μέχρι στιγμής έχουν γίνει μόνο οι αρχικές μελέτες.

(2) Αν αυτές οι κινήσεις και τα συναφή ένστικτα δεν έχουν λειτουργική σχέση με τους θεσμούς και τον σύγχρονο πολιτισμό, αλλά αντιθέτως είναι μικρόβια δηλητηρίου, τότε η άσκησή

[26] Βλ. υποσημείωση 7 (Σ.τ.Μ.).
[27] Βλ. υποσημείωση 5 (Σ.τ.Μ.).
[28] Βλ. υποσημείωση 6 (Σ.τ.Μ.).

τους μπορεί απλώς να γίνει εστία θεραπείας αυτού που αργότερα θα συγκροτήσει τα εγκληματικά μας ένστικτα. Πράγματι, πρόσφατες έρευνες της σχολής εγκληματολόγων, με επικεφαλής τον Lombroso[29], το υπονοούν και με το παραπάνω. Ένας επιστήμονας με εμπειρία και εκτεταμένη έρευνα, όπως ο Lombroso, αναζητά αυτές τις εγκληματικές παρορμήσεις μέχρι που φτάνει στην πύλη που οδηγεί στην παιδική ηλικία και εδώ σταματά για να διατυπώσει την ανεπιφύλακτη κατηγορία ότι είναι αδύνατο να σχηματισθεί οποιαδήποτε εξήγηση για την ευρεία διάδοση της εγκληματικότητας εκτός από την υπόθεση ότι *«τα εγκληματικά ένστικτα είναι γενικά στα παιδιά»*[30]. Σε μια παραλληλία, μεταξύ των ενστίκτων των παιδιών και των εγκληματιών, σίγουρα έχει ήδη, από τα δεδομένα της μελέτης των παιδιών, συντάξει τουλάχιστον τη μορφή μιας πολύ τρομερής κατηγορίας.

Ενόψει αυτών των σαρωτικών συμπερασμάτων, που κάνουν τους ερευνητές των εγκληματιών να καταδεικνύουν με τόσο σημαντικό και δυσοίωνο τρόπο τα παιδιά του Froebel[31], ενόψει των προφανών στοιχείων για τον αριθμό των κρατουμένων που ήδη υπάρχουν στις φυλακές μας και τον απείρως μεγαλύτερο αριθμό από εμάς που, πιθανόν, υπό την ίδια εκπαίδευση και ερεθίσματα, θα βρισκόμασταν επίσης εκεί - αυτή η σχολή θα έλεγε ότι τώρα είναι η ώρα της επείγουσας ανάγκης που το ψυχρό μάτι της επιστήμης διερευνά κριτικά αυτές τις μέχρι τώρα ανεξερεύνητες παρορμήσεις της παιδικής ηλικίας, οι οποίες τώρα, κάτω από τα συμπονετικά Φρόμπελικά μας μάτια, εξασκούνται – σαν να προετοιμάζονται θερμά - σε φαινομενικά αθώα παιχνίδια, πειράγματα, μπούλινγκ, ακόμη και σε αθλητική εξάσκηση.

(3) Μια υπόθεση στην οποία στηρίζονται πολλοί από τους πιο οξυδερκείς ψυχολόγους της εξελικτικής σχολής και εκπαιδευτικοί πρακτικής εμπειρίας είναι άμεσα αντίθετη με την τελευταία. Αποδεχόμενοι το ότι αυτές οι παρορμήσεις είναι βασικά ένστικτα, υποστηρίζουν την άποψη ότι η άσκηση αυτών των παρορμήσεων στα παιδικά παιχνίδια και αθλήματα δεν τις ενισχύει, αλλά, αντίθετα, αποβάλλει την ενέργεια με φυσικό και ακίνδυνο τρόπο, όπως με την έννοια του εμβολιασμού. Αν αυτές οι παρορμήσεις δεν επιτρεπόταν να εκφραστούν ελεύθερα σε φυσικά παιχνίδια και μορφές διασκέδασης, όπως το πείραγμα, τότε υπό τον περιορισμό τους αυτή η ενέργεια θα παρέμενε ως δηλητήριο για ολόκληρο το σύστημα και αργότερα θα διέγειρε εγκληματικές εκρήξεις. Υπό αυτή την άποψη, τα παιχνίδια της παιδικής ηλικίας θεωρούνται δικλείδες ασφαλείας για την αποτροπή της καταστολής και της εσωτερικής ανάπτυξης σε μορφές που αργότερα θα ξεσπάσουν σε πράξεις εγκληματικού πάθους. Αν αυτή είναι η αληθινή εναλλακτική λύση, τότε αυτός ο τομέας αξίζει παρόλα αυτά σχολαστικής προσοχής, ώστε να διασφαλιστεί για την παιδική ηλικία η βεβαιότητα τέτοιων ασκήσεων ασφάλειας και οι καλύτερες δυνατές μορφές - η φροντίδα και η διατήρηση των παιδικών παιχνιδιών θα γινόταν απαραιτήτως ένα από τα ζωτικά προβλήματα της παιδαγωγικής πρακτικής.

5.[32] Μια πέμπτη εναλλακτική λύση, στενά συνδεδεμένη με την προηγούμενη, θα έδινε προσοχή με ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στις σωματικές ασκήσεις, που περιλαμβάνουν αυτές τις κινήσεις που αναφέρονται. Αν αυτές οι κινήσεις είναι τα αποσπασματικά βασικά στοιχεία παρελθοντικών μαχών, αιχμαλωσίας και θανατώσεων θηραμάτων και εχθρών, τότε είναι σαφώς οι αρχαιότερες μορφές σωματικής άσκησης, από και για τις οποίες ο οργανισμός αναπτύχθηκε και έχει γίνει αυτό που ήταν και είναι. Αυτές είναι λοιπόν οι φυλετικές μορφές κάθε άσκησης και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η θεωρία είναι πειστική στο ότι αυτές οι κινήσεις δεν είναι μόνο οι

---

[29] Εδώ ο συγγραφέας αναφέρεται στον Cesare Lombroso (1835 – 1909). Ο Lombroso ήταν Ιταλός ευγονιστής, εγκληματολόγος, κρανιολόγος, γιατρός και ο ιδρυτής της Ιταλικής Σχολής Εγκληματολογίας.

[30] L' Homme Criminel (Σ.τ.Σ.).

[31] Βλ. υποσημείωση 5 (Σ.τ.Μ.).

[32] Στο κείμενο αναγράφεται ο αριθμός 5 ενώ δεν έχει καταγραφεί παραπάνω ο αριθμός 4 (Σ.τ.Μ.).

καλύτερες δυνατές, αλλά και οι μόνες δυνατές μορφές άσκησης πάνω στις οποίες βασίζεται η πρόοδος στη σωματική και ψυχική ανάπτυξη του ατόμου. Αυτή θα ήταν η πρόταση που προκύπτει από το φυσικό παιχνίδι των παιδιών.